

Tutuklama Koruma Tedbirinin Bireysel Başvuruya Konu Olması ve Anayasa Mahkemesi'nin İmtihanı

Detention on Remand Measure as a Subject Matter of the Individual Application Procedure and a Test for the Constitutional Court

Yusuf Solmaz BALO*

Özet

2010 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Türk hukuk sistemine son bir hukuki çare olarak "bireysel başvuru" hak arama yolu dahil edilmiştir. Amaç, bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin korunma standardını yükseltmek ve kamu organlarını, Anayasa ve kanunlara uygun davranmaya zorlamaktır.

Bireysel başvuru kurumunun etkilerini en fazla ceza hukuku alanında ve Türkiye'de bu alanın en sorunlu kurumlarından olan tutuklama koruma tedbiri üzerinde beklemek gereklidir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği en temel insan haklarından biridir. Bir suç isnadı ile yargılanmakta olan kişi, hakkında verilecek mahkûmiyet hükmü kesinleşinceye kadar masumdur. Anayasa'nın "Kişi hürriyeti ve güvenliği" kenar başlıklı 19. maddesinin amacı, bireyi keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkoymaya karşı korumaktır.

* Doç.Dr., Yargıtay Cumhuriyet Savcısı

Makalede; ceza muhakemesi hukukunun önemli araçlarından olan tutuklama tedbirinin uygulanması dolayısıyla bireysel başvuruya konu olan ihlal iddiaları ve Anayasa Mahkemesi'nin yaklaşımları irdelenmiş; bireysel başvuru dolayısıyla AYM'nin Türk yargı teşkilatında aldığı yeni rol, bu rolün derece mahkemeleri ile Yargıtay bakımından ortaya çıkaracağı sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuş; Mahkemenin bireysel başvuru dolayısıyla içinde bulunduğu "imtihan"ın hukuk sisteminin geleceği bakımından ifade ettiği değer belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bireysel başvuru, ceza hukuku, tutuklama tedbiri, kanun yolu, Yargıtay, infazın geri bırakılması, tutukluluk süresi, tutukluluk süresinde makullük, tutuklama koşulları.

Abstract

"Individual application" procedure has been introduced into Turkish legal system as a final remedy by The Law on Amendments to Some Provisions of the Turkish Constitution, number 5982, adopted following the referendum on 2010. The purpose of the introduction of this remedy was to enhance the level of protection of the individuals' fundamental rights and freedoms and to compel public institutions to act in accordance with the Constitution and legislation.

The concrete effects of individual application procedure should be expected mostly on criminal law, particularly on detention on remand measure, which is one of the most problematic institutions of this field.

Right to liberty and security is one of the fundamental rights. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until he/she is convicted with a final verdict. The purpose of Article 19 of the Constitution titled "Right to Liberty and Security" is to protect the individual against arbitrary detention.

This article examines the human rights violations that have been the subject matter of the individual application procedure on account of the application of detention on remand measure which is one of the important tools of the criminal procedure law and the approach

of the Constitutional Court to those violations. The study also focuses on the new role of the Constitutional Court in Turkish judiciary as to the individual application procedure, the problems which this new role may cause in respect of first instance courts and Court of Cassation and possible solutions to those problems. Finally, the article attempts to ascertain the significance of the test for the Constitutional Court for the future of our legal system on account of individual application procedure.

Keywords: Individual application, criminal law, detention on remand measure, Appellate Court, postponement of execution, duration of detention, reasonableness of detention, detention conditions.

I. Giriş

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, yargı alanında çok kapsamlı değişiklikler öngörmektedir. Bunlardan birisi de, bir hak arama yolu olarak, bireylerin anayasa mahkemesine doğrudan başvurusu yöntemi olan bireysel başvuru yoludur¹. Anayasa'da yapılan bu değişikliğin gerekçesinde, bireysel başvuru yolunun kabul edilmesinin, bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasını sağlayacağı ve kamu organlarını, Anayasa ve kanunlara daha uygun davranma konusunda zorlayacağı belirtilmiştir².

¹ Bireysel başvuru (anayasal şikayet) hak arama yolunun bulunduğu ülkeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal BAŞLAR, "Anayasa Yargısında Yeniden Yapılanma", **Demokrasi Platformu**, Yıl 1, Sayı 2, Bahar 2005, s. 92; Bahadır KILINÇ, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği (Kısaltma: Karşılaştırmalı Anayasa), **Anayasa Yargısı**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Sayı 25, s.23; Ece GÖZTEPE, **Anayasa Şikayeti** (Kısaltma: Anayasa Şikayeti), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 530, Ankara 1989, s. 27 vd.

² 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu, Dönem: 23, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 497, s.18, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

En etkili uygulaması Almanya'da gerçekleştirilen bireysel başvuru, dünyada giderek yaygınlaşmaktadır. Bireysel başvuru yolunun asıl amacı, temel hak ve özgürlükleri anayasa yargısı yoluyla korumak ve geliştirmek, hukuk düzenini korumak, bir temel hak ya da özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasında olan bireyin, doğrudan anayasa mahkemesine başvurabilmesine olanak tanımaktır. Bireysel başvuru, diğer yargı yerlerine başvurduğu halde, bir sonuç alamayan bireylerin, ek olarak bir de anayasa mahkemesine başvurup, haklarını arayabildikleri yol³, temel hak ihlallerini gidermeye, ortadan kaldırmaya yönelik bir hukuki çare⁴, istisnai ve ikincil nitelikte, kendine özgü yargısal bir yol ve dava⁵, olağanüstü bir kanun yoludur⁶. Bu hak arama yolu, temel hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde korunması amacıyla başvurulabilecek son hukukî çaredir⁷.

Bireysel başvuru yolu, hukuk devleti ilkesinin daha mükemmel bir biçimde gerçekleştirilmesine ve bunun en önemli unsurlarından

³ Bülent TANÖR / Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 10. Bası, Beta, İstanbul 2011, s. 524, 525.

⁴ GÖZTEPE, **Anayasa Şikayeti**, s. 17 vd.

⁵ Hüseyin EKİNCİ / Musa SAĞLAM, **Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2014, s. 1.; Mustafa ERDOĞAN, **Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Onion Kitabevi, s. 319; KILINÇ, **Karşılaştırmalı Anayasa**, s.23; Philip KUNİNG, "Anayasa Şikayeti ve Yargı Sistemi Üzerindeki Etkileri-Almanya Deneyimi", Çev. Deniz Dursun, Uluslararası Sempozyum, Ankara, 19-20 Mart 2010, **Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim (Türkiye'de Anayasal Değişim Beklentileri)**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, No. 200, Ankara 2011, s. 322; Ebru KARAMAN, **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s.34; "Olağanüstü yargı düzeni yolu" ifadesi için bkz. Sami Sezai URAL, **Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 126.

⁶ 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporunda bireysel başvurunun "olağanüstü bir kanun yolu" olduğu açıkça ifade edilmektedir, s.18, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014); Bireysel başvuruda bulunabilmek için, iç hukuktaki olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şartının aranması, bunun olağanüstü bir kanun yolu olduğunu ifade etmekte olduğu görüşü hakkında bkz. TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s. 525.

⁷ KARAMAN, s.34.

biri olan devlet organlarının yaptığı temel hak ihlallerine karşı bireyin korunmasına yardımcı olmaktadır⁸. Bireysel başvurunun varlık nedeni, Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlali gerçekleşmişse ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmaktır⁹.

Yukarıda belirtilen fonksiyonlara sahip bireysel başvurunun etkilerini en fazla ceza hukukunda beklemek gereklidir. Türkiye'de ceza muhakemesinin en sorunlu alanlarından birisi koruma tedbirlerinin uygulanmasıdır. Koruma tedbirleri arasında yer alan tutuklama, doğrudan kişi özgürlüğünü sınırlayıcı nitelikte olduğundan en fazla tartışmayı üzerine çeken tedbirdir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği en temel insan haklarından biridir. Bir suç isnadı ile yargılanmakta olan kişi, hakkında verilecek mahkûmiyet hükmü kesinleşinceye kadar masumdur, beraat etme ihtimali her zaman için vardır¹⁰. Bu nedenle de, tutuklama tedbiri uygulaması istisnai uygulamadır.

Anayasa'nın "Kişi hürriyeti ve güvenliği" kenar başlıklı 19. maddesinin amacı, bireyi keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkoymaya karşı korumaktır. Buna göre, herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir; kişi özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar ancak kanunda düzenlenen istisnai hallerde söz konusu olabilir. Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilme-

⁸ M. Yavuz SABUNCU / Selin Esen ARNWİNE, **Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli-Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu**, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg21/tbby.pdf, erişim tarihi: 20.12.2014; Bireysel başvuru hakkının kaynağı Anayasa'nın 2. maddesinde ifade edilen "insan haklarına saygılı (...) hukuk devleti" ilkesi olduğu hakkında bkz. Atila NALBANT, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru", **AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum**, Ankara, 10.12.2010, TAA Yayınları.

⁹ EKİNCİ / SAĞLAM, s. 2.

¹⁰ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2013 yılı verilerine göre ceza mahkemelerinde beraat oranları, genel ceza mahkemelerinde %19.5, çocuk mahkemelerinde %20'dir. Aynı mahkemelerdeki mahkûmiyet oranları oldukça düşüktür. Ceza mahkemelerinde %37.3 iken, çocuk mahkemelerindeki mahkûmiyet oranı %29.4'tür. http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2013/ist_tab.htm, erişim tarihi: 20.12.2014

sini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Bu çalışmada, Türkiye’de bireysel başvuru kurumunun uygulanmasına başlandığından bugüne kadar geçen dönemde, AYM’nin tutuklama uygulamaları dolayısıyla ortaya çıkan sorunlar karşısındaki yorum ve yaklaşımları esas alınmak suretiyle, bireysel başvurunun tutuklama uygulamaları bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda olmak üzere çalışmada;

1. Tutuklama koruma tedbirlerine karşı öngörülmüş olan kanun yolları, bireysel başvuru şartlarından olan kanun yollarının tüketilmesi zorunluluğunun (6215 sy.K.m.45/2)¹¹ tutuklama koruma tedbiri kararları bakımından ifade ettiği anlam ve bunun sınırları,

2. Anayasa’nın 148/4. maddesinde yer alan “Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.” kuralının, tutuklama koruma tedbiri bakımından ifade ettiği anlam ve önemi ile bu yasağın uygulanmasının sınırları,¹²

3. Tutukluluk halinin sonlandırılması talepli bireysel başvuruların mahiyeti¹³, AYM’nin tutuklama koruma tedbirinin kaldırılması yönündeki talepler hakkında yaklaşımı ve Mahkemenin bazı kararlarının adli yargı ceza mahkemeleri sistemi bakımından ortaya çıkarabileceği sorunlar,

¹¹ Any.m.45/2 “İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.”

¹² Any.m.49/6 “Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağı belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.”

¹³ Any.m.49/5 “Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvuruçunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvuruçunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.”

4. Tutuklama koruma tedbirinin uygulanması dolayısıyla yapılan bireysel başvuru hakkında gerçekleştirilen incelemelerde AYM tarafından CMK'nın uygulanabilecek hükümleri¹⁴,

5. Tutuklama uygulamaları dolayısıyla verilen kararlar nedeniyle diğer yüksek mahkemeler ile AYM arasındaki ilişki ve bu ilişkinin geleceği,

Konuları üzerinde durulmuştur.

II. Tutuklama Koruma Tedbiri

1. Genel Olarak

Tutuklama koruma tedbiri, şüpheli veya sanığın kişi özgürlüğünün hükümden önce, hâkim veya mahkeme kararı ile sınırlandırılmak suretiyle kişinin tutukevi adı verilen yere konmasıdır¹⁵.

Koruma tedbiri olması dolayısıyla, koruma tedbirlerinin ortak özellikleri olan geçici olma, kanuna dayanma, orantılı olma, araç olma, hâkim kararına dayanma, suç şüphesinin belli bir yoğunlukta olması ve ceza muhakemesinin amacını gerçekleştirmeye matuf olma özellikleri tutuklama koruma tedbiri için de geçerlidir¹⁶.

¹⁴ Any.m.49/7 "Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır."

¹⁵ Bahri ÖZTÜRK / Durmuş TEZCAN / Mustafa Ruhan ERDEM / Özge SIRMA / Yasemin F. SAYGILAR / Esra ALAN, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ders Kitabı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009, s. 400; Mustafa AVCI, "Yeni Düzenlemelere Göre Tutuklama", **Hukuki Perspektifler Dergisi**, Sayı: 3, Nisan 2015, s. 74 vd.; Veli Özer ÖZBEK / Mehmet Nihat KANBUR / Koray DOĞAN / Pınar BACAĞIZ / İlker TEPE, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 290; Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması kural olarak hâkim kararıyla, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise kanunda gösterilen yetkili makamın kararıyla mümkün iken, tutuklama koruma tedbirinin uygulanması ancak hâkim kararıyla gerçekleşebilir. Bkz. TANÖR / YÜZBAŞIĞOLU, s. 143.

¹⁶ Öztekin TOSUN, **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Cilt 1, Genel Kısım, 3. Bası, İstanbul 1981, s. 678; Erdener YURTCAN, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık, s. 303; Cumhuriyet ŞAHİN, **Ceza Muhakemesi Hukuk I**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, s. 271; Yener ÜNVER / Hakan HAKERİ, **Ceza Muhakeme-**

Tutuklama koruma tedbirinde amaç¹⁷, şüpheli veya sanığın muhakemede hazır bulunmasını sağlamak, kaçmasını önlemek ve böylece kararın infaz edilmesini sağlamak ve maddi gerçeğe ulaşılmasını sağlamak için delillerin karartılmasını önlemektir. Bunun dışında, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişimlerinin önlenmesi de tutuklamanın amaçlarındandır¹⁸. Tutuklama tedbirine, kişinin cezalandırılması amacıyla değil, hâlihazırdaki yargılamanın selameti için başvurulur¹⁹. Yargılamanın selametini sağlayan araçların temin edilmesi durumunda sonlandırılması gerekir. Esasen, tutuklamanın geçici nitelikte olması sebebiyle, gerekliliğini sağlayan şartlardan birinin dahi ortadan kalkmış olması, tutuklamaya son verilmesini gerektirir²⁰.

Tutuklama, kişi özgürlüğüne ağır bir müdahale oluşturması nedeniyle Anayasa (m. 19) ve AİHS’de (m. 5) düzenlenmiştir. Anayasanın 19. maddesi AİHS ile uyumlu şekilde önce özgürlük ve güvenlik hakkını tanımış, sonra özgürlük hakkının “hukuka uygun olarak” ve “belirli sebeplerle” sınırlanabileceğini göstermiş, sonra da özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin haklarını düzenlemiştir²¹. Tutuklama koruma tedbirinin haksız uygulaması durumunda, CMK işleme maruz kalan kişiye tazminat ödenmesini kabul etmiştir (CMK m. 141 vd.).

si Hukuku, 1. Cilt, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 448; Faruk TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Asil Yayın, Isparta 2016, s. 198; Vahit BIÇAK, **Suç Muhakemesi Hukuku**, 3. Baskı, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2013, s. 624.

¹⁷ Anayasaya göre tutuklamanın amacı, suçluluğu konusunda kuvvetli belirti bulunan kişilerin; kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde bu zorunluluğu yerine getirmektir (m.19).

¹⁸ TOSUN, s. 697; Erdener YURTCAN, **CMK Şerhi**, 4. Bası, Beta Yayın, İstanbul 2005, s. 243; YURTCAN, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 308; Cumhur ŞAHİN, **Ceza Muhakemesi Hukuk I**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, s. 291; ÜNVER / HAKERİ, 1. Cilt, s. 496; Veli Özer ÖZBEK / Mehmet Nihat KANBUR / Koray DOĞAN / Pınar BACAĞIZ / İlker TEPE, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 290; BIÇAK, s. 641; Mesut Bedri ERYILMAZ, **Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s. 614.

¹⁹ Çağcıl Hukuk Sistemlerinde ve Türkiye’de Tutuklama, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Rapor No: 38, İstanbul 2011, s. 1.

²⁰ Çağcıl Hukuk Sistemlerinde ve Türkiye’de Tutuklama, s. 2.

²¹ Osman DOĞRU, **Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İhtüzüğü**, XII Levha Yayınları, İstanbul 2010, s. 16.

Anayasa (m.19) ve CMK (m. 100), tutuklama koruma tedbirinin uygulanmasında mecburilik ilkesini değil, tutuklamanın ihtiyarılığı ilkesini benimsemiştir²². Kanunda yazılı tutuklama sebepleri bulunsa dahi hâkim, tutuklama kararı vermeye mecbur olmayıp, o kişinin tutuklanmasının gerçekten zorunlu olup olmadığını araştırmakla yükümlüdür. Tutuklamanın mecburiliğinin aksine, suça sürüklenen çocuklar, adli kontrol tedbirinin uygulanmakta olduğu kişiler ve bazı suçlar bakımından tutuklama yasağı kabul edilmiştir²³. Bununla da yetinilmemiş, şüpheli veya sanığın tutuklanmasının talep edilmesinde mutlaka gerekçe gösterilmesi ve adli kontrol koruma tedbirinin hangi sebeplerden dolayı yetersiz kalacağına da dosya ile uyumlu bir şekilde gerekçelendirilmesi zorunluluğu öngörülmüştür. Ayrıca, tutuklama koruma tedbirine karar verilebilmesi için, *“Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller ve bir tutuklama nedeninin bulunması”* ön koşulu aranmıştır. Diğer bir sınırlayıcı hüküm, işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemeyeceğidir (CMK m. 100/1). Yine, tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; Kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını ve tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren delillerin somut olgularla gerekçelendirilmesi emredici kural olarak kabul edilmiştir (CMK m.101/2).

2005 yılında yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), tutuklama konusundaki uygulama sonuçlarından da yola çıkarak, tutuklamanın ön cezaya dönüşmesini önleyici yeni tedbirler kabul etmiştir²⁴.

²² YURTCAN, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 309.

²³ CMK'ya göre, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez (m.100/4).

CMK'ya göre, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, kanunda belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir (m.109). Buna göre, adli kontrol tedbirinin uygulanmakta olduğu durumlarda aynı anda tutuklama koruma tedbirinin uygulanması mümkün değildir.

ÇKK'na göre, onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez (m. 21).

²⁴ TURHAN, s. 220.

2. Tutuklama Tedbiri Kararı ve Kanun Yolları

a. Genel Olarak

6216 sayılı Kanuna göre, bireysel başvuru incelemelerinde, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz (m.49/6). Bu nedenle, tutuklama koruma tedbiri kararı ve uygulaması dolayısıyla gerçekleştiği iddia edilen temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasına ilişkin bireysel başvurularda, *“kanun yollarında gözetilmesi gereken hususlar”* incelemeye alınamayacaktır. Bu nedenle, tutuklama koruma tedbiri uygulamaları hakkında öngörülmüş olan kanun yollarının ve kanun yollarında incelenmesi gereken hususların kapsamının belirlenmesi, tutuklama dolayısıyla bireysel başvurularda AYM tarafından gerçekleştirilecek incelemenin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bilindiği üzere, Türk adli yargı mahkeme teşkilatına ilişkin genel hükümler 2004 tarihli 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunda (Mahkeme Teşkilat Kanunu) yer almaktadır²⁵. Buna göre, adli yargı mahkeme teşkilatlanması, ilk derece mahkemeleri, ikinci derece mahkemeleri ve temyiz mahkemesi olarak yapılandırılmıştır. Adli yargı ilk derece mahkemeleri, hukuk ve ceza mahkemeleridir (m.5235 sy.K.m.2). Ceza mahkemeleri, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri²⁶ ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemeleridir (5235 sy.K.m.8). Sulh ceza mahkemelerinin kaldırılmasıyla

²⁵ Cumhuriyet dönemi mahkeme teşkilatlanmamız 8.4.1924 tarihli ve 469 sayılı Mehâkimi Şer’iyyenin İlgasına ve Mehâkimin Teşkilatına Ait Ahkâmı Muaddil Kanun, 11 Nisan 1329 tarihli Sulh Hâkimleri Hakkında Kanunu Muvakkat ile 26.4.1926 tarihli ve 825 sayılı Ceza Kanununun Mevkii Mer’iyete Vaz’ına Müteallik Kanunlara göre yürütülmekteydi. Ancak bu Kanunlar, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

²⁶ Sulh ceza mahkemeleri 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 84. maddesiyle 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna eklenen Geçici 6. Madde ile kaldırılmıştır.

kurulmuş olan sulh ceza hâkimlikleri, her ne kadar, Mahkeme Teşkilatı Kanununda düzenlenmiş ise de (m. 10), bir mahkeme değil, hâkimlik örgütlenmesidir²⁷.

b. Kanun Yolları

Ceza muhakemesi hukukunda adil yargılama ilkesinin olmazsa olmaz şartlarından birisi de hükümlere karşı kanun yollarının varlığıdır. Denetim muhakemesi aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin de bir gereğidir²⁸. Ceza muhakemesi hukukumuzda, hâkim veya mahkemeler tarafından verilen kararların denetlenmesi amacıyla başvuru hukuksal çarelere kanun yolları adı verilmektedir²⁹.

Tutuklama talebi hakkında karar verme görevi soruşturma evresinde sulh ceza hâkimliğine, kovuşturma evresinde ise görevli mahkemeye aittir.

Kanun yolları, yargılama makamı tarafından verilen ve hukuka aykırı veya yanlış olduğu ileri sürülen kararların, kural olarak, başka bir makam tarafından tekrar incelenmesine ve değiştirilmesine olanak sağlayan hukuku denetim yollarıdır.

Türk ceza muhakemesi hukukunda kanun yolları olağan ve olağan üstü kanun yollarıdır. Kesin olmayan kararlara karşı gidilebilen kanun yollarına olağan; kesin veya kesinleşmiş kararlara karşı gidilebilen kanun yollarına ise olağanüstü kanun yolu denir. Olağan kanun yolları, itiraz (CMK m. 267-271), istinaf (CMK m. 272-285) ve temyiz (CMUK m. 305-326) kanun yoludur. Olağanüstü kanun yolları ise, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı (CMK m.308), kanun yara-

²⁷ “Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliği kurulmuştur.

İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde birden fazla sulh ceza hâkimliği kurulabilir. Bu durumda sulh ceza hâkimlikleri numaralandırılır. Müstakilen sulh ceza hâkimliğinde görevlendirilen hâkimler, adli yargı adalet komisyonlarınca başka mahkemelerde veya işlerde görevlendirilemez.” Teşkilat Kanunu m.10.

²⁸ ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / SIRMA / SAYGILAR / ALAN, s. 538.

²⁹ Yener ÜNVER / Hakan HAKERİ, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, C. II, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 374.

rına bozma (CMK m.309-310) ve yargılamanın yenilenmesidir (CMK m.311-323)³⁰.

CMK'ya göre, tutuklama koruma tedbiri hakkındaki kararlara karşı (tutuklama, tutuklama talebinin reddi, tutuklamanın devamına, tutukluluğun kaldırılması talebinin reddine) "itiraz" kanun yoluna başvurulabilir (m.100/5). İtiraz kanun yolunda, hem hukuki mesele hem de maddi mesele incelenir. Tutuklama koruma tedbiri uygulamaları hakkındaki itirazları inceleyecek merci tutuklama kararına veren merciiye bağlı olarak değişmektedir³¹. Mercii, itiraz üzerine

³⁰ Nurullah KUNTER / Feridun YENİSEY / Ayşe NUHOĞLU, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, 15. Bası, İstanbul 2006, s. 1251; Erdener YURTCAN, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 448; Erol CİHAN / Feridun YENİSEY, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayın, İstanbul 1997, s. 392; Faruk EREM, **Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku**, 6. Baskı, Işın Yayıncılık, Ankara 1986, s. 511; ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / SIRMA / SAYGILAR / ALAN, s 526, 539 vd.; Bahri ÖZTÜRK / Mustafa Ruhan ERDEM, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2007, s. 833; Cumhuriyet ŞAHİN / Neslihan GÖKTÜRK, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2014, s. 227 vd.; Nur CENTEL / Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2010, s. 721; ÜNVER / HAKERİ, C. II, s. 376; Veli Özer ÖZBEK / Mehmet Nihat KANBUR / Koray DOĞAN / Pınar BACAŞIZ / İlker TEPE, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 729, 742; TURHAN, s. 399; Vahit BIÇAK, **Suç Muhakemesi Hukuku**, 3. Baskı, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2013, s. 807; Mesut Bedri ERYILMAZ, **Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s. 614.

³¹ **İtiraz usulü ve inceleme mercileri**

Madde 268 – ...

(3) İtirazı incelemeye yetkili merciler aşağıda gösterilmiştir:

a) Sulh ceza hâkimliği kararlarına yapılan itirazların incelenmesi, o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen hâkimliğe; son numaralı hâkimlik için bir numaralı hâkimliğe; ağır ceza mahkemesinin bulunmadığı yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine aittir.

b) İtiraz üzerine ilk defa sulh ceza hâkimliği tarafından verilen tutuklama kararlarına itiraz edilmesi durumunda da (a) bendindeki usul uygulanır. Ancak, ilk tutuklama talebini reddeden sulh ceza hâkimliği, tutuklama kararını itiraz mercii olarak inceleyemez.

verdiği kararları kesindir; ancak ilk defa merci tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir (CMK m.271/son).

III. Tutuklama Tedbiri Uygulaması Hakkında Bireysel Başvuru

1. Genel Olarak

Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla AYM'ye başvurabilir (6216 sy. K.m.45). Anayasa'da düzenlenen hakların tamamı değil, onlardan sadece AİHS'de de güvence altına alınanların ihlali bireysel başvuru hakkının kapsamında bulunmaktadır.

Bu çerçevede olmak üzere, özgürlük ve güvenlik hakkı bireysel başvurunun kapsamında yer almaktadır. Anayasa'nın 19. maddesi ve Sözleşme'nin 5. maddesinin kişi özgürlüğü ve güvenliği konusunda birbirine paralel düzenleme öngördüğü ve bu açıdan uyum içinde olduğu söylenebilir.

Tutuklama koruma tedbiri uygulaması hakkında öngörülmüş olan kanun yolu, itiraz kanun yoludur. İlk defa merci tarafından verilen tutuklama kararları hariç olmak üzere, merciin, itiraz üzerine

c) Asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen kararlara yapılacak itirazların incelenmesi, yargı çevresinde buldukları ağır ceza mahkemesine ve bu mahkeme ile başkan tarafından verilen kararlar hakkındaki itirazların incelenmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir.

d) Naip hâkim kararlarına yapılacak itirazların incelenmesi, mensup oldukları ağır ceza mahkemesi başkanına, istinabe olunan mahkeme kararlarına karşı yukarıdaki bentlerde belirtilen esaslara göre buldukları yerdeki mahkeme başkanı veya mahkemeye aittir.

e) Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları ile Yargıtay ceza dairelerinin esas mahkeme olarak baktıkları davalarda verdikleri kararlara yapılan itirazlarda; üyenin kararını görevli olduğu dairenin başkanı, daire başkanı ile ceza dairesinin kararını numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesi inceler.

verdiği kararları kesindir. Bu nedenle tutuklama koruma tedbiri uygulaması ile ilgili itiraz başvurusu sonrası bu nevi kararlar kesinlik kazanmakta, emredici ve bağlayıcı kamu gücü işlemi haline gelmektedir. Oysa, kişinin tutuklanmasına sebep olan üzerine atılı suç dolayısıyla yargılanması devam etmektedir. Kişinin beraat etme ihtimali vardır ve hakkında verilecek olan mahkûmiyet kararı kesinleşinceye kadar, sistem kişinin masum olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle de, atılı suça yönelik yargılamanın neticelenmesini beklemeksizin, tutuklama kararları aleyhine AYM'ye bireysel başvuru hakkı bu yönlerdeki hak ihlallerini gidermede önemli bir fonksiyon icra edecektir³².

2. Tutuklama Koruma Tedbiri Dolayısıyla Bireysel Başvuru Hakkı

CMK'ya göre, hâkim ve mahkeme kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık ve bu Kanuna göre katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar için kanun yolları açıktır (m.260). Bunlar, karardan hukuksal yönden etkilenmiş olanlardır³³. CMK'da tutuklama koruma tedbiri uygulamaları hakkında kanun yoluna başvuru usulü ve başvurabilecek kişiler konusunda özel hükümlere yer verilmiştir. Buna göre, tutuklu bulunan şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ve eşi, tutuklama koruma tedbiri hakkındaki kararlar karşı açık olan kanun yollarına başvurabilirler (CMK m.261). Ancak, bu hükümler CMK'da yer verilen itiraz, istinaf, temyiz, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı, Kanun yararına bozma, yargılamanın yenilenmesi kanun yolları bakımından geçerlidir.

Tutuklama tedbiri uygulaması dolayısıyla CMK'da yer alan kanun yollarına başvuru hakkı bulunanların AYM'ye bireysel başvuru hakkı

³² Hasan TUNÇ, Türk Hukukunda Tutuklama Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Hakkı, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Y. 2013, Sa. 1-2, s. 1643.

³³ ÜNVER / HAKERİ, C. II, s. 377; Bunların yanında dava ile ilgisi bulunan tanık, bilirkişi veya malen sorumlu olan kişilerinde kendilerini ilgilendiren kararlara karşı kanun yoluna başvurabileceği kabul edilmektedir. Bkz. Cumhur ŞAHİN / Neslihan GÖKTÜRK, *Ceza Muhakemesi hukuku II*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, s. 229; TURHAN, s. 432.

da bulunmakta mıdır? Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir. Anayasa'ya göre, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla AYM'ye "*herkes*" başvurabilir (m.148/3). Anayasa'da yer verilen "*herkes*" ifadesi, 6216 sy. Kanunda Anayasa'ya aykırı olarak, "*güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler*" ile sınırlandırılmıştır. Kanunda sınırlamaya gidilmek suretiyle, koruma altında bulunan bir hakkın kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasında bulunan kişinin güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmiş olması aranmıştır. Bireysel başvuru hakkının kişiler bakımından bu şekilde sınırlandırılması, Anayasa'nın 148/5. maddesi kapsamında kanunda düzenlenebilecek hususlar kapsamında bir durum da değildir.

Anayasa hükmü (m.148/3) göz önünde bulundurulduğunda, tutuklama koruma tedbiri uygulaması dolayısıyla, tutuklunun ailesinin, Anayasa'nın 19. maddesinde kapsamında korunması gerekli bir hakkı yoksa da, Anayasa'nın 41. maddesi gereğince temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği ileri sürülebilir. Haksız tutukluluk, sadece hakkında tutuklama tedbiri uygulanan kişiyi değil, eş ve çocukları başta olmak üzere tutuklunun ailesini de etkilemektedir. Ancak, konuya 6216 sy. Kanun hükümleri çerçevesinde bakıldığında, tutuklama koruma tedbiri dolayısıyla tutuklunun eşi ve çocuğunun "*güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmesi*" aranacaktır. Bu durumda da, değerlendirilmesi gereken husus, hakkında tutuklama koruma tedbiri uygulanan kişinin eş ve çocuklarının, bu tutuklama uygulaması dolayısıyla, ailenin ve çocukların korunmasına ilişkin Anayasal haklarının (m.41) ihlal edilip edilmediğidir.

Öte yandan, 6216 sayılı Kanuna göre bireysel başvuruların incelenmesinde, hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanacaktır (m.49/7). Kimlerin bireysel başvuru hakkına sahip olduğu ile ilgili olarak Anayasa'da "*herkes*" ifadesine, 6216 sayılı Kanunda ise "*güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler*" ifadesine yer verilmiştir. Güncel ve kişisel bir hakkı ihlal edilmiş olanlar ifadesi, her başvuru konusu ve başvuranlar bakımından bağımsız olarak değerlendiril-

rilmeye muhtaçtır. Bize göre, bu değerlendirmede 6216 sayılı Kanununun 49/7. maddesi yollaması gereğince, CMK'nın tutuklama koruma tedbirine başvuru hakkı bulunanlara ilişkin hükümlerinden yararlanılabilir³⁴. Benzer sonuç, Anayasa'nın 19. maddesi gereğince tutuklunun hürriyet ve güvenliğinin korunması kapsamında, tutuklunun yasal temsilcisi bakımından da geçerlidir.

3. Tutuklama Tedbirinin İnfazının Geri Bırakılması - Geçici Tedbir

Ceza muhakemesi hukukunda, itiraz kanun yoluna başvuru, hakkında kanun yoluna başvurulmuş kararların infazına engel olmaz. Ancak, kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek merci, *infazın geri bırakılmasına karar* verebilir (CMK m. 269). Tutuklama koruma tedbiri kararının infazının askıya alınması veya tutuklama kararının infazının geri bırakılması olarak kabul edilen bu uygulama, gerçekte bir tedbirdir: Tutuklama koruma tedbirinin infaz edilmesine engel olan bir tedbir. Hiçbir tereddüt bulunmamaktadır ki, "kararı inceleyecek merci"den (CMK m.269) maksat, CMK'nın 268/3. maddesinde belirtilen mercilerdir. Yoksa, haksız tutuklama uygulaması dolayısıyla bireysel başvuruyu incelemekle görevli AYM değildir.

Öte yandan, gerek 6216 sayılı Kanunda ve gerekse İçtüzük'te, halen tutulu durumda bulunan kişi bakımından, tutuklama uygulaması dolayısıyla bireysel başvuru durumunda AYM'nin tutukluluğun infazının geri bırakılması yönünde bir yetkisinin varlığına dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Bireysel başvuru, hakkında bu yola başvurulmuş olan tutuklama kararının icrasını durdurmamaktadır. Bu eksikliği göz önünde bulunduran Kanun Koyucu, Anayasa'da bu konuda bir hüküm bulunmamakla birlikte³⁵, bireysel başvuru dolay-

³⁴ CMK'na göre, tutuklunun yasal temsilcisi ve eşi, tutuklama koruma tedbiri hakkında yasa yollarına başvuru hakkına sahiptir (CMK m.262).

³⁵ Anayasa'da başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu görülen tedbirlerin alınması gereği ile ilgili olarak hükme yer verilmemiş olmakla birlikte, kanunda bu yönde hükümlere yer verilmiş olunması, Anayasal açıdan sorunlu değildir. Zira, temel hakların korunması zorunluluğu, ihlalin varlığı halinde tedbiri de kaçınılmaz kılmaktadır. Aynı görüşte bkz. KARAMAN, s. 294.

sıyla tedbir alınması konusunda Mahkemeye yetki tanımıştır. Buna göre, başvuru temel haklarının korunması için zorunlu görülen tedbirlere resen veya başvuru talebi üzerine karar verilebilir (6216 sy.K.m.49/5). Kanunun bu hükmüne aykırı olarak, İçtüzük'te "Başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması üzerine..." ifadesiyle, AYM'nin tedbir konusunda karar verme yetkisi daraltılmıştır. İçtüzük'e göre, tedbir konusunda karar verebilmek için, başvuru yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlikenin varlığı gereklidir. Oysa, Kanunda böyle bir şart yer almamaktadır. Kanuna göre, başvuru temel haklarının korunması için tedbir alınması zorunlu ise, bu tedbir alınabilir³⁶.

Ayrıca, 6216 sayılı Kanunun 49/7. maddesi hükmü karşısında, düzenleme bulunmayan durumlarda, CMK'nın 269. maddesinde yer alan tutukluluğun infazının geri bırakılması kurumundan yararlanılabilir mi? CMK'nın 269. maddesinde yer alan yetkinin dayanağı Anayasa'nın 19. maddesinde yer alan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının teminat altına alınmasıdır. Tutuklama uygulaması dolayısıyla bireysel başvuru kurumunun fonksiyonu da yine Anayasa'nın aynı hükmüdür. Bu nedenle, bireysel başvuru sırasında halen devam etmekte olan tutukluluk uygulamaları hakkında, AYM'nin 6216 sayılı Kanun'un 49/7. maddesi hükmü yollamasıyla, bir tedbir olarak, CMK'nın 269. maddesinde yer alan "tutukluluğun infazının geri bırakılması" kurumundan yararlanması, Anayasa'nın 19. maddesinde teminat altına alınmış kişi hürriyeti hakkına hizmet edecektir.

AYM, tutuklama uygulamaları nedeniyle ihlal iddiasıyla yapılan bireysel başvuru dolayısıyla tedbir mahiyetinde ilk kararını Fatih Hilmioğlu başvurusu dolayısıyla vermiştir. Başvurucu, hastalığı nedeniyle hayati tehlike içinde bulunmasına rağmen cezaevinde tutul-

³⁶ Bu yaklaşıma göre, medeni muhakemede uygulanan "ihtiyati tedbir" kurumu ile idari yargılama hukukunda uygulanan "yürürlüğün durdurulması" kurumlarının uygulanması dolayısıyla, bireysel başvuru durumunda, bu uygulamalar dolayısıyla başvuru sahibinin temel haklarının ihlal edilmesine rağmen, tedbir kararı alınmayacak ve yürürlüğün durdurulması karar ile ihtiyati tedbir kararının infazı geri bırakılmayacaktır. Oysa bilinmektedir ki, bu kurumların uygulanması dolayısıyla, temel hakların kaybı iddiaları oldukça fazladır.

ması ve klişe ifadelerle tutukluluk halinin devamına karar verilmesinin yaşam hakkı ile kişi hürriyeti ve güvenliğini ihlal ettiğini ileri sürmüş ve tedbiren tahliye kararı verilmesini talep etmiştir. AYM tarafından, başvurucaunun cezaevinde bulundurulmasının mevcut hastalığı yönünden hayati risk oluşturup oluşturmadığı hususunun tespiti bakımından, başvuruca hakkında daha önce düzenlenen raporlardan da yararlanmak suretiyle yeni bir uzman heyet raporu aldırılmıştır. Yeni rapor da değerlendirilmek suretiyle, başvurucaunun sağlık durumuyla ilgili muhtemel riskler dikkate alınarak 6216 sayılı Kanunun 49/5. maddesi gereğince başvurucaunun tedbiren tahliyesine karar verilmiştir. Ancak AYM, başvurucaunun esasıyla ilgili kararında başvurucaunun “Yaşam hakkının” ihlal edildiğine ilişkin şikâyetlerinin “açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir³⁷.

AYM, Fatih Hilmioğlu başvurusunda tahliye talebi hakkında, tahliye talebini kabul etme suretiyle “tedbiren tahliye kararı” vermiştir. Ve başvurucaunun esası hakkındaki kararında başvurucaunun dayanaktan yoksun olması sebebiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Oysa, tedbiren tahliye kararının gerekçesi de aynı hususa dayanmaktaydı. Derece mahkemeleri bakımından sorun bu noktada başlamaktadır: AYM tarafından tedbiren tahliyesine karar verilen kişi hakkındaki başvurucaunun esastan kabul edilemez bulunduğu durumlarda, kişi hakkındaki ceza yargılaması halen devam etmekte ise, ilk derece mahkemeleri bu kişi hakkında yeniden tutuklama kararı verebilir mi? Teknik hukuk bakımından buna bir engel bulunmamaktadır. Ancak, AYM’nin, “tedbiren tahliye kararı” vermesi yerine, CMK’nın 269. maddesinden de yararlanmak suretiyle “tutukluluğun infazının geri bırakılması ka-

³⁷ Belirtmek gerekir ki, tedbir olarak başvurucaunun tahliyesine karar verilen bu dosya hakkında esas hakkındaki incelemesinde AYM, “kişi özgürlüğü ve güvenliğinin” ihlal edildiğine ilişkin şikâyetlerin “süre aşımı” nedeniyle, “Yaşam hakkının” ihlal edildiğine ilişkin şikâyetlerin ise “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. AYM’ye göre, suç isnadına veya mahkûmiyet kararına bağlı olarak özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kimsenin sağlık gerekçesiyle serbest bırakılması için hiçbir “genel zorunluluk” bulunmamaktadır. Hasta bir kişinin cezaevinde tutulmasının, ancak cezaevi şartları veya uygulanan tedbirlerin kişiyi olağanın üzerinde sıkıntıya sokacak nitelikte olması halinde insanlık dışı veya aşağılayıcı bir muamele olarak nitelendirilebilir. Bkz. AnyM, B. No: 2014/648, 18/9/2014, prg. 2.

rarı” vermiş olsa, daha uygun olurdu. Çünkü, “tedbiren tahliye kararı” da sonuçları itibarıyla tutukluluğun infazının geri bırakılmasıdır.

IV. Tutuklama Koruma Tedbirinin Bireysel Başvuru Yoluyla Denetimi

1. Bireysel Başvuru Süresi

Kişi, hakkında verilen ilk tutukluluk kararına karşı yaptığı *itirazın kesinleşmesinden itibaren 30 gün içinde* AYM'ye gelebilecektir. Örneğin sulh ceza mahkemesince tutuklanan bir kişinin tutukluluğa itirazı bir üst yargı merciince reddedildiğinde, bu karar kesin olup anılan karara karşı başka bir itiraz imkânı bulunmadığından, bu karar AYM önüne getirilebilir. Daha sonraki aşamada, tutukluluk halinin yeniden gözden geçirilmesi ve tahliye talepleri hakkında verilen kararlar da kesinleştiğinde AYM önüne getirilebilir.

Tutuklu, tutukluluk *makul süreyi geçtiği andan itibaren* uzun tutukluluk iddiasıyla (Any.m.19/7) AYM'ye gelebilmelidir. Burada bir zaman sınırlaması konulması mümkün değildir.

2. Soruşturma veya Kovuşturma Sırasında Başvuru

AYM, soruşturma veya kovuşturma sürecinde devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddialarını kabul etmektedir. Mahkemeye göre, bu suretle yapılan başvurularda şikâyetlerin temel amacı, tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespitidir. Bu tespit yapıldığı takdirde buna bağlı olarak ilgilinin tutukluluk halinin devamına gerekçe olarak gösterilen hukuki sebeplerin varlığı sona erecek ve böylece kişinin serbest kalmasının yolu açılacaktır³⁸.

Bu amaçla yapılan bir başvuruda, itiraz kanun yolunda çelişmeli yargılama ve/veya silahların eşitliği gibi ilkelere uygun olarak bir inceleme yapıp yapılmadığı da dikkate alınacaktır. Dolayısıyla belirlenen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları

³⁸ AnyM, B. No: 2013/7800 - 18/6/2014, prg. 21.

tüketilmek şartıyla, tutukluluk hali devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür³⁹.

3. Başvurunun İncelenme Usulü

Haksız tutuklama uygulaması sebebiyle yapılacak bireysel başvuru için, öncelikle tutuklama koruma tedbiri hakkında öngörülmüş olan yasa yollarının tamamının tüketilmiş olması zorunludur. Başvuru yollarının tamamının, kural olarak, bireysel başvuru yapılmadan önce ve hukukun öngördüğü usul kurallarına uygun olarak son aşamasına kadar izlenip tüketilmesi gerekir (6216 sy.K.m.45/2)⁴⁰. Başvuru yollarının tüketilmediği durumlarda, Mahkeme tarafından başvurunun kabul edilemezliğine karar verilir (6216 sy.K.m.48).

Bireysel başvuru ile Anayasa Mahkemesi önüne götürülen bir dosya hakkında, daha önceden yapılan yargılamanın devamı mahiyetinde bir yargılama ve inceleme yapılmayacaktır⁴¹.

Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucağın önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların *kabul edilemezliğine* karar verebilir (6216 s.K.m.48).

Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilir. Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir (6216 s.K.m.49/3).

Tutuklama koruma tedbiri uygulaması hakkında yasa yolu incelemesinde ileri sürülmemiş olan bir sebebe bireysel başvuruda dayanılması mümkün müdür? Veya, tutuklama koruma tedbiri uygulaması dolayısıyla AYM'ye yapılan bireysel başvuruda, dayanılmamış olan hukuka aykırılık hallerinin Mahkeme tarafından re'sen dikkate alın-

³⁹ AnyM, B. No: 2013/7800, 18/6/2014, prg. 21; AnyM, B. No: 2012/726, 2/7/2013, prg. 30; AnyM, B. No: 2012/142, 9/1/2014, prg. 22.

⁴⁰ EKİNCİ / SAĞLAM, s. 48.

⁴¹ Hakan PEKCANİTEZ, "Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikayeti", Anayasa Yargısı, C. 12, 1995, s. 261.

ması mümkün müdür? Bize göre, bireysel başvuru hak arama yolunun temel amacı temel hakkın korunmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle, temel hakkın ihlali karşısında korunmasına üstünlük tanınmalıdır.

4. Kanun Yollarının Tüketilmesi Şartı

a. Genel Olarak

Anayasaya göre, herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Ancak, başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır (m.148/3). Çünkü, bireysel başvuru yolu ikincil ve istisnai nitelikte, tali bir hak arama yoludur. Bu nedenle, yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir (6216 sy. K.m.45/2).

Kanun yollarının tüketilmesi şartı, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yoluyla olağan yargı makamlarının yerini almasını engelleme amacı taşıyan araçlardan birisidir⁴².

Anayasada öngörülen, “*olağan kanun yollarının tüketilmesi*” koşulunun olağanüstü kanun yollarını kapsamadığı kabul edilmelidir⁴³. Çünkü, ceza muhakemesi hukuku bakımından, öngörülmüş olan olağanüstü kanun yolları “ulaşılabilirlik” ve “etkililik” şartlarını taşımamaktadır⁴⁴.

⁴² Musa SAĞLAM, Mukayeseli Hukuk Çerçevesinde Ülkemizde Bireysel Başvuru (6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun), Prof. Dr. Mehmet Akad'a Armağan, Der yayınları, İstanbul, 2012, s. 751-758

⁴³ Ece GÖZTEPE, *Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi* (Kısaltma: Bireysel Başvuru Hakkı), TBB Dergisi, 2011 (95), s. 27.

⁴⁴ Hüseyin EKİNCİ, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Sorunu (Kısaltma: Başvuru Yollarının Tüketilmesi), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 11, Y. 3, Ekim 2012, s. 8; Caner GÜRÜHÜN, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Ceza Mahkemelerinden Verilen Kararlar Bakımından Değerlendirilmesi”, *Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)*, Editör: Sevtap YOKUŞ, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s.117.

Temel hakkı ihlal edilen kişinin, hakkı ihlal eden işleme karşı kanun yollarını kasten ya da kendi hatası nedeniyle kullanmadan yapacağı bireysel başvuru reddedilecektir⁴⁵.

AYM'ye göre, bireysel başvuru yoluna ancak kanunda öngörülen olağan yollar tüketilmesine rağmen ihlalin ortadan kaldırılamadığı durumlarda gidilebilir. Ancak, tek başına başvuru yolunun varlığı bu başvuru yolunun tüketilmesini zorunlu kılmaz. Başvuru yolunun aynı zamanda, ulaşılabilir ve etkili olması gerekir. Yani, başvuru yolu, iddia olunan temel hak ihlallerini telafi kabiliyetine haiz olmalı, tükütildiklerinde başvuru yolunun şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı olmalıdır⁴⁶. Başvuruya konu olacak somut olayda, yüksek yargı organları tarafından yerleşmiş bir içtihadı dayanarak verilen ve yakın zamanda tekrarlanan bir karardan farklı bir karar verilmesini gerektirecek bir neden bulunmuyorsa, hakkı ihlal edilen kişiden kanun yollarını tüketmesi beklenmemelidir⁴⁷.

b. Kapsamı

Anayasa'ya göre, bireysel başvuruda bulunabilmek için *olağan kanun yollarının* tüketilmiş olması şarttır (m.148/3)⁴⁸. Bu yaklaşım, Anaya-

⁴⁵ Hakan ATASOY, Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi** (TAAD), Yıl:3, Sayı:9 (20 Nisan 2012), s. 79; SAĞLAM, Mukayeseli Hukuk, s. 751-758.

⁴⁶ EKİNCİ / SAĞLAM, s. 48; AnyM, B. No: 2012/239, 2/7/2013, prg. 28 ve 29.

⁴⁷ ATASOY, s. 79.

⁴⁸ Madde gerekçesinde, diğer yüksek yargı organları ile Anayasa Mahkemesi arasındaki olası görev uyumsuzluklarının ortaya çıkmasının önlenmesi amacıyla söz konusu düzenlemeye yer verildiği ifade edilmiştir: "Buna göre herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurma hakkına sahiptir. Bireysel başvuruda bulunabilmek için, olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Şu kadar ki, bireysel başvuru kurumunun niteliği dikkate alındığında, kanun yolunda gözletilmesi gereken hususların bu kapsamda incelenmeyeceği kuralı benimsenerek, diğer yüksek yargı organları ile Anayasa Mahkemesi arasındaki olası görev uyumsuzluklarının ortaya çıkmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu müessesenin işleyişine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenecektir. Yapılan yeni düzenlemeyle, bireysel başvuruları inceleme görevi verilme suretiyle, Anayasa Mahkemesine, özgürlükleri koruma ve geliştirme misyonu da yüklenmektedir.", <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

sa'ya aykırı da olarak, 6216 sayılı Kanunda da düzenlenmiştir⁴⁹. Kanunun 45/2. maddesine göre “İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.”

Bireysel başvuru için kanun yollarının tüketilmesi gerektiği şartı, bireysel başvuruda “kanun yollarında gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz” hükmü (Any.m.148) ile birlikte ele alındığında, bireysel başvuru yolunun istinaf ve temyiz benzeri veya onların uzantısı bir başvuru yolu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Temyiz ve istinafta yapıldığı gibi ilk derece mahkemelerinin olayları ve delilleri doğru değerlendiren ve değerlendirmede, kanun hükümlerinin yorumlanması ve somut olaya uygulanmasında bir hata yapıp yapmadığı ve usul meseleleri hakkında kararlarının irdelenmesi Anayasa Mahkemesinin yetki alanı dışındadır. Mahkemenin görevi, hak ve özgürlük ihlali iddiasını spesifik anayasa hukuku bağlamında incelemektir⁵⁰.

5. Kanun Yolunda Gözetilmesi Gereken Hususlarda İnceleme Yasağı

Anayasanın 148. maddesinde “bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz” denilmektedir. Kanunun 49/6. maddesine göre de, “Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz”⁵¹.

⁴⁹ Anayasa’da “olağan kanun yollarının tüketilmiş olması”na yer verilmişken; 6216 sayılı Kanunda “öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamı”ndan bahsedilmektedir. Bu suretle, Anayasa’da bireysel başvuru yoluna başvurabilmek için “olağanüstü kanun yolları”nın tüketilmesi aranmamış iken, Kanunda “olağanüstü kanun yolu”na başvuru da koşul olarak aranmıştır. Aynı görüşte bkz. Eylem ÇAKMAZ, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu”, **Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)**, Editör Sevtap YOKUŞ, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 60.

⁵⁰ SAĞLAM, Mukayeseli Hukuk, s. 758.

⁵¹ Madde gerekçesine göre “Bireysel başvuru yolunun niteliği itibarıyla bir temyiz yolu olmadığı dikkate alındığında, olağan kanun yollarında gözetilmesi gereken hususların burada inceleme konusu yapılmamasının gereği açıktır.”, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

Bireysel başvuru incelemesinde, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yasağı, her yargı düzeninin kendine özgü kanun yollarında bir alt derecedeki mahkeme kararının hukuka uygunluğunun denetlenmesi sırasında incelenecek olan hususların, bireysel başvuru dolayısıyla AYM tarafından incelenemeyeceği anlamına gelmektedir⁵².

İhlal iddiasının kanun yollarında ileri sürülme zorunluluğu kuralına neden dolayı yer verilmiş olduğuna ilişkin olarak Anayasa değişikliği ve 6216 sayılı Kanun gerekçelerinde, diğer yüksek mahkemeler ile Anayasa Mahkemesi arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları gidermek şeklinde ifade edilmiş olmakla birlikte⁵³, bu kuralın kapsam

⁵² Turgut CANDAN, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa şikayeti) Konulu Uluslararası Sempozyumun Açılış Konuşması”, **Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)**, HUKAB Yayınları, Ankara 2011, s. 25; Özcan ÖZBEY, **Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 2013, s. 399.

⁵³ Belirtmek gerekir ki, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları inceleme yetkisinin kapsamı 6212 sayılı Kanuna dayanak teşkil eden Kanun Tasarısında daha genişti. Tasarının 49. maddesinde, “Komisyonlar ve Bölümler bireysel başvuruları inceleyen her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir, bilirkişi incelemesi ya da keşif yapılmasına karar verebilir.” hükmüne yer verilmişti. Bunun yanında yine aynı maddede “Bölümler, bireysel başvuru incelemesi sırasında temel hak ihlalinin kanun veya kanun hükmünde kararname hükmünden kaynaklandığı kanaatine varırlarsa iptali istemiyle Genel Kurula başvururlar.” hükmü yer almaktaydı.

Kanun Tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Adalet Komisyonu görüşmelerinde, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru incelemelerinde keşif yapabilme ya da bilirkişi incelemesi yapılmasını sağlama yetkisinin ve bölümlere, bireysel başvuru incelemesi sırasında temel hak ihlalinin kanun veya kanun hükmünde kararname hükmünden kaynaklandığı kanaatine varması durumunda bunun iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi Genel Kuruluna başvurabilme yetkisi verilmesi eleştirilmiş, bu tür bir yetkinin Yargıtay’a dahi verilmemiş olduğu ifade edilmiştir. Eleştiriler üzerine söz konusu hükümler Tasarıdan çıkarılmıştır. Çıkarılma gerekçesi Raporda “Bireysel başvuru ile ilgili olarak Yüksek Mahkemenin yargılama yaptığı düşüncesini uyandırdığını gözlemlediğimiz bilirkişi ve keşif yapma yetkisi ile bölümler, kanun veya kanun hükmünde kararnamelerin iptali için Genel Kurula başvurabileceği hükmü metinden çıkarılmıştır. Bireysel başvuruda öncelikli seçeneğin “yeniden yargılama” olması amaçlanmıştır.” şeklinde açıklanmıştır. Bkz. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Komisyonu Raporu, TBMM 23. Dönem, Yasama Yılı: 5, Sıra Sayısı: 696, s. 20 ve 58, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim ta-

ve sınırları, tüketilmesi gerekli idari ve yargısal yolların neler olduğu, bu yolların tüketilmesi zorunluluğu bulunmayan hallerin olup olmadığı, kanun yollarında dikkate alınması gerekli hak ihlallerine neden olması durumunda yaklaşımın ne olacağı, bu kuralın olağanüstü kanun yollarını tüketmeyi de kapsayıp kapsamadığı konularında yeterli gerekçeye yer verilmemiştir.

AYM bir üst temyiz merci değildir ve bireysel başvuru dolayısıyla inceleme yetkisi korunan bir hakkın ihlali çerçevesiyle sınırlıdır⁵⁴. İnceleme, Anayasanın ihlal edilip edilmediğine yönelik olarak değil, korunan bir temel hak ve özgürlüğün ihlal edilip edilmediğine yönelik olacaktır. Ancak, şurası bir gerçektir ki, AYM tarafından

rihi: 20.10.2014); 6216 sayılı Kanununun 49. maddesinde yer alan ve yukarıda ifade edilen hükümlerin müzakerelerinde Meclis'te ifade edilen düşünce ve kaygılar, bireysel başvuru yolunun Anayasa'da düzenlenmesini sağlayan "2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi" hakkındaki Anayasa Komisyonu Raporunda da dile getirilmiştir. Raporda "Bireysel başvuru temyiz incelemesi şeklinde öngörülmemiştir. Bu hakkın tanınmasıyla Anayasa Mahkemesi bugüne kadar Devletçi anlayışla, Devleti ve sistemi koruyan şekilde algılanırken, artık özgürlükçü kararlar veren özgürlükleri güvenceye alan şekilde algılanacak ve prestiji artacaktır. Yeni oluşturulacak kurumların eleştirilmesi normaldir. Bireysel başvuru toplumsal bir taleptir. Normal yargı yolu olarak görülmemelidir. İşlevi AHİM'ye başvuru sayısını azaltmak, sorunu milli hukuk içinde çözmektir. Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasında var olan tartışmayı derinleştirme ihtimali vardır ama olması gereken bir kurumdur. Zamanla gelişecek, doğal mecra-
sına girecektir." hükmüne yer verilmiştir⁵³ Bkz. 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu, Dönem: 23, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 497, s.35, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

⁵⁴ "Buna göre herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurma hakkına sahiptir. Bireysel başvuruda bulunabilmek için, olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Şu kadar ki, bireysel başvuru kurumunun niteliği dikkate alındığında, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususların bu kapsamda incelenmeyeceği kuralı benimsenerek, diğer yüksek yargı organları ile Anayasa Mahkemesi arasındaki olası görev uyuşmazlıklarının ortaya çıkmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu müessesenin işleyişine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenecektir. Yapılan yeni düzenlemeyle, bireysel başvuruları inceleme görevi verilmek suretiyle, Anayasa Mahkemesine, özgürlükleri koruma ve geliştirme misyonu da yüklenmektedir.", <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

bireysel başvuru yolu ile yapılan ihlal iddiasının incelenmesi, tutuklama konusunda verilen karara karşı yapılan itirazı inceleyen kanun yolu inceleme makamları tarafından gözetilmesi gereken hususları da, zorunlu olarak, kapsayacaktır. Bazı durumlar vardır ki, yasa yolunda incelenmesi gereken hususlar aynı zamanda kişinin Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin ihlali olarak da değerlendirilebilecektir⁵⁵. Örneğin, CMK'na göre, hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı gerekçeli olarak yazılır (m.34). Bu emredici hüküm, tutuklama kararları ile tutukluluğun devamı veya tutuklama kararına karşı yapılan itiraz ya da yeniden inceleme talepleri hakkında verilecek kararlar bakımından da geçerlidir. Buna ilişkin denetim, kanun yolu inceleme merciileri tarafından yerine getirilecektir. Bu hususlar aynı zamanda, tutuklama uygulamaları dolayısıyla gerçekleşen bireysel başvuruda Anayasa'nın 19. maddesi kapsamında değerlendirilecek hususlardandır.

Öte yandan, tutukluluk süresinin makul süreyi aşip aşmadığı ve tutukluluk süresinin azami tutukluluk süresini aşip aşmadığı değerlendirmesi ile tutukluluğun hukukiliği değerlendirmeleri de derece mahkemelerine ait olmakla birlikte, bu hususlar aynı zamanda Anayasa'nın 19. maddesinde teminat altına alınmış olan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının kapsamında yer aldığından bireysel başvuru incelemesinde AYM tarafından da değerlendirilmesi gereken hususlardır.

Anayasanın 148. maddesinde yer alan "*bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz*" hükümden maksat., AYM'nin bireysel başvuru suretiyle gerçekleştireceği incelemeler dolayısıyla, adli yargı kanun yolu makamları arasında çıkacak hukuki ihtilafların giderilmesi ve AYM'nin yetkisini sınırlandırmak olmakla birlikte, uygulamada yeni sorunlara sebep olacağı açıktır. Çünkü, birçok konu kanun yolu yargılamasını ilgilendirirken, bu

⁵⁵ Mustafa KUŞ, "Örnek Uygulamalar Işığında Bireysel Başvuru ve Geleceği", **Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)**, Editör Sevtap YOKUŞ, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 93.

düzenlemeler aynı zamanda temel hakların korunmasına hizmet etmesi amacıyla konulmuştur⁵⁶.

Bu anlamda, bize göre, 6216 sayılı Kanunda yer alan Kanun yolunda gözetilmesi gereken hususların bireysel başvuruda incelenmeyeceğine ilişkin yasağın geçerliliği, söz konusu hususların temel bir hakkın hayata geçirilmesine hizmet eden kapsamda yer alıp almamasına göre değişecektir. Bu kapsamda kalan hususlar bakımından, artık 6216 sayılı Kanunun 49/6. maddesinde yer alan inceleme yasağının bir anlamı kalmayacaktır. Bu yasak, ancak Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin ihlal edilmediği durumlar bakımından bir anlam ifade etmektedir.

6. Tutuklama Koşullarının Denetimi

Tutuklama, doğrudan doğruya kişi özgürlüğüne yönelik koruma tedbiri olduğundan, kurumun uygulanmasına yönelik olarak sınırlandırma ve keyfi uygulamaları önleme arayışı sürekli olmuştur⁵⁷. Bu yaklaşım, CMK'da da takip edilmiştir. Kanuna göre tutuklama mecburiyeti yoktur; tutuklama ihtiyaridir. Tutuklamanın iki koşulu vardır: Kuvvetli suç şüphesi uyandıran olguların bulunması ve Kanun'da gösterilen tutuklama nedenlerinden birinin gerçekleşmesi. Kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli şüphe bulunması, onun tutuklanması için yeterli değildir. Bunun yanında, tutuklamanın somut

⁵⁶ Sibel İNCEOĞLU, "Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarının Analizi", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C.3, S.5, Yıl 2014, Legal Yayınevi, s. 169; ÖZBEY, s. 401; Esasen AYM de tutukluluk ile ilgili kararlarında bu ikilemi şu sözlerle dile getirmiştir: "*Anayasa'da yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece derece mahkemelerinin kararlarındaki kanunun yorumuna ya da maddi veya hukuki hatalara dair hususlar bireysel başvuru incelemesinde ele alınmaz. Tutukluluk konusundaki kanun hükümlerinin yorumu ve somut olaylara uygulanması da derece mahkemelerinin takdir yetkisi kapsamındadır. Ancak kanun veya Anayasa'ya bariz şekilde aykırı yorumlar ile delillerin takdirinde açıkça keyfilik halinde hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren bu tür kararların bireysel başvuruda incelenmesi gerekir. Aksinin kabulü bireysel başvurunun getiriliş amacıyla bağdaşmaz. Dolayısıyla incelemenin bu çerçevede yapılması gerekir.*"Bkz. Murat Narman davası B. No: 2012/1137, prg. 48; Ramazan Aras davası B. No: 2012/239.

⁵⁷ Uluslararası gelişim konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 338.

nedenlere dayalı olması da gereklidir. Bunun sağlanması amacıyla, Kanunda, suçluluk hakkında kuvvetli şüphe yeterli görülmemiş, tutuklama sebeplerinden birinin bulunması da aranmıştır.

Kişinin üzerine atılı suç bakımından, suçu işlediğine yönelik şüphenin “kuvvetli şüphe” düzeyinde olması gereklidir. Söz konusu şüphenin, bu düzeyde olup olmadığı tutuklama uygulaması dolayısıyla gidilen kanun yolunda merciince incelenecektir.

Kaçma şüphesini uyandıracak olgular olmalıdır. Kişinin mahkûm olduğunda alacağı ceza miktarının ağırlığı, tutuklanması gerekçesi olamaz⁵⁸. Öte yandan, kaçma şüphesinin varlığının denetimi, tutuklanmanın somut nedenlere göre yapılmasını sağlar. Somut olayda kaçma şüphesinin varlığının takdirinde, olayın özellikleri göz önüne alınır⁵⁹. Kaçma şüphesini uyandıracak somut olguların varlığı koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediği, tutuklama uygulaması dolayısıyla başvuru kanun yolunda denetlenecektir. Bu sonuç, şüpheli veya sanığın delilleri karartacak davranışlar içinde olup olmadığını gösterir kuvvetli şüphe sebeplerinin denetlenmesi bakımından da geçerlidir.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru incelemelerinde tutukluluğun kanuni dayanağının bulunup bulunmadığı (Any. m. 19), kanunun özgürlükten yoksun kılmaya izin verdiği hallerde ise bu kez kanunun keyfiliği önlemek için yeterli ölçüde erişilebilir, açık ve öngörülebilir olup olmadığını incelemektedir. Örneğin, suçlar için öngörülmüş olan azami tutukluluk sürelerinin aşılmış olması “tutukluluğun kanuniliği” (Any.m.19/3) açısından sorun olarak görülmektedir⁶⁰.

AYM’ye göre, tutukluluğun devamı ancak, masumiyet karinesine rağmen, Anayasa’nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkından daha ağır basan gerçek bir kamu yararının mevcut olması durumunda haklı bulunabilir.

⁵⁸ AİHM’ye göre, kaçma tehlikesiyle ilgili olarak sanığın karakteri, ahlaki durumu, ikametgahı, mesleği, malvarlığı, aile bağları, tutukluluğa karşı gösterdiği tepki, bir başka ülkeye gerçekten kaçmayı planlayıp planlamadığı, kaçmayı planladığı ülkeyle bağlantıları gibi unsurlar önemlidir (Bkz. Yağcı ve Sargı/Türkiye, B.no:16419/90, 16426/90, 8/6/1995, prg. 52.

⁵⁹ CENTEL / ZAFER, s. 339.

⁶⁰ Murat Narman davası B. No: 2012/1137.

CMK'ya göre, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, Kanunda belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir (CMK m.109). Adli kontrol tedbiri yerine tutuklama tedbirinin uygulandığı durumlarda, kararda, adli kontrol tedbirinin neden dolayı yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenlerin gösterilmesi gerekir (CMK m.101). Bu nedenle, işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez (m.100). Bize göre, AYM tarafından Anayasa'nın 19. maddesi kapsamında yapılacak olan incelemede, kişi hakkında tutuklama tedbiri yerine neden dolayı adli kontrol tedbirinin uygulanmadığının da değerlendirilmesi gereklidir. Çünkü, tutuklama koruma tedbiri, adli kontrol tedbiri uygulamasına göre, kişi özgürlüğünü daha fazla sınırlayan bir tedbirdir. Bu denetim, kanun yolunda da incelenmesi gereken bir hususa ilişkin olmakla birlikte, bu denetimin yapılmaması bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği denetimini yapmak amacıyla benimsenmiş olan bireysel başvuru kurumunun amacıyla örtüşmeyecektir.

AYM, tutuklama koşullarının var olup olmadığı değerlendirmesinin bireysel başvuru kapsamında yapıp yapılamayacağına ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede, Anayasa'da yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece derece mahkemelerinin kararlarındaki kanunun yorumuna ya da maddi veya hukuki hatalara dair hususların bireysel başvuru incelemesinde ele alınamayacağını, tutukluluk konusundaki kanun hükümlerinin yorumu ve somut olaylara uygulanmasının derece mahkemelerinin takdir yetkisinde bulunduğunu belirtmiştir. Mahkeme'ye göre, kişi hürriyeti ve güvenliğine ilişkin sınırlamaların, kanunda belirtilen esas ve usule uygunluğunu sağlama yükümlülüğü ilke olarak idari organlara ve derece mahkemelerine aittir. İdare organları ve mahkemeler esas ve usule ilişkin hukuk kurallarına uymakla yükümlüdürler. Anayasa'nın 19. maddesinin amacı bireyi keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkoymaya karşı korumak olup, maddede öngörülen istisnai hâllerde kişi özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların maddenin amacına uygun olması ve keyfi uygulamaya yol açmaması gerekir. Bu nedenle tutuklamanın şekil ve şartlarının kanunda gösterilmesi kuralı gereğince, başvuruçunun tutukluluk duru-

munun “kanuni” dayanağının bulunup bulunmadığının, kanunun özgürlükten yoksun kılmaya izin verdiği hâllerde ise, hukuk devleti ilkesi gereği, keyfiliği önlemek için, uygulanmasında yeterli ölçüde erişilebilir, kesin ve öngörülebilir olup olmadığının Anayasa Mahkemesince incelenmesi gerekir⁶¹. Yine Mahkeme’ye göre “Kanun veya Anayasa’ya bariz şekilde aykırı yorumlar ile delillerin takdirinde açıkça keyfilik halinde hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren bu tür kararların bireysel başvuruda incelenmesi gerekir. Aksinin kabulü bireysel başvurunun getiriliş amacıyla bağdaşmaz”⁶². Doğaldır ki, belirtilen derece mahkemesi yorumunun Anayasa ve kanunlara aykırı olup olmadığının tespiti, bu yorumun Mahkeme tarafından değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Bu anlamda, bireysel başvuru dolayısıyla Anayasa Mahkemesi için geçerli olan kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapma yasağının (Any.m.148/4; 6216 sy.K.m.49/6) kapsamına, hakkında tutuklama uygulaması bulunan kişinin üzerine atılı suçu işlediği yönündeki şüphenin olup olmadığı ile bu şüphenin “kuvvetli” düzeye ulaşmış olup olmadığı ve tutuklama nedenlerinin varlığının girdiği hususunda tereddüt bulunmamaktadır. Ayrıca, atılı suçlamanın tutuklama yasağı kapsamında olup olmadığının tespitini de bu kapsamda kabul etmek gereklidir. Konu, Anayasa’nın 148/4. maddesi hükmüyle sınırlı olarak değerlendirildiğinde, tereddüt bulunmamaktadır ki, AYM’nin bireysel başvuru dolayısıyla önünde bulunan somut olay bakımından tutuklama koşullarının var olup olmadığını değerlendirme yetkisi bulunmamaktadır. Ancak, konuya aynı zamanda bireysel başvuru kurumunun düzenlenmesinin temel gerekçesi olan temel hak ve özgürlüklerden birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasında bulunan bireylere gerekli koruma sağlama (Any.m.148/3) amacıyla bakıldığında, asıl olanın bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması olduğu, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapma yasağının, asıl amacın gerçekleştirilmesinde uyulacak bir kural olduğu, bu sınırlamanın varlığının, bireysel başvuru hakkının gerçekleştirilmesini ortadan kaldırmayacağı veya kaldıracağı düzeyde uygulanamayacağı kabulü gereklidir. Aksi takdirde, hakkında uygulanmakta olan tutuklama koruma

⁶¹ AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 44; AnyM, B. No: 2012/152, 20/2/2014, prg. 40.

⁶² AnyM, B. No: 2012/1272 sayılı karar §.75; AnyM, B. No: 2014/912, 6/3/2014, prg. 44.

tedbiri dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasında bulunan bireyler bakımından, tutuklama koşullarının var olup olmadığını denetleme imkânını vermedikten sonra, bireysel başvuru kurumunun anayasal bir statüde düzenlenmiş olmasının, bireyler bakımından fazla bir anlamı bulunmamaktadır⁶³.

7. Tutuklama Tedbiri Uygulaması Kararlarının Gerekçeli Olması

Tutuklama ile ilgili kararlar da dahil olmak üzere, mahkeme kararlarının gerekçeli olması zorunludur (Any.m.141, CMK m.34). Bu Anayasal zorunluluk, tutuklama koruma tedbiri bakımından, tutuklama ve tutukluluğun devamı kararları ile bu kararlara yönelik itirazlar sonucunda verilen kararları kapsamaktadır⁶⁴. Tutuklama koruma tedbiri uygulamasıyla ilgili olarak bununla da yetinilmemiş ve tutuklama kararlarına yönelik gerekçenin içermesi gereken hususlar ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir (CMK m.101)⁶⁵. Kanun Koyucu tutuklama koruma tedbiri kararlarının gerekçeli olması zorunluluğunu teminat altına almak için daha da ileri bir düzenlemeyle, Cumhuriyet savcısının tutuklama koruma tedbiri taleplerinde mutlaka gerekçe gösterileceğini ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenlere yer verileceğini düzenlemiştir (CMK m.101/1).

Tutuklama kararlarına yönelik bireysel başvurularda en çok tartışılan ve ileri sürülen iddialardan birisi de; bu kararların yeterli ve yasal gerekçeye sahip olmadığı iddiasıdır. Başvurularda, söz konusu

⁶³ Anayasa Mahkemesi'ne göre, kanun veya Anayasa'ya bariz şekilde aykırı yorumlar ile delillerin takdirinde bariz takdir hatası veya açık keyfilik içermesi halinde hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren bu tür kararların bireysel başvuruda incelenmesi gerekir. Aksinin kabulü bireysel başvurunun getirilişi amacıyla bağdaşmaz. Dolayısıyla incelemenin bu çerçevede yapılması gerekir. AnyM, B. No: B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 48.

⁶⁴ Tutuklama koruma tedbiri uygulaması dolayısıyla verilen kararlarda yeterli gerekçe gösterilip gösterilmediği hakkında gerçekleştirilen araştırma sonuçları hakkında bkz. Feridun YENİSEY, **Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Rapor** (yayınlanmadı), s. 12.

⁶⁵ Hamide ZAFER, "Tutuklama Koruma Tedbirine İlişkin Bazı Hususların Bireysel Başvuru Kararları Kapsamında Gözden Geçirilmesi", **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 1095.

kararların formül (şablon) gerekçelere dayandığı, somut olayın özelliklerini tartışmadığı, her bir şüpheli/sanık için ayrı ve bireysel değerlendirme yapılmadan toptan bir değerlendirme ile karar verildiği ileri sürülmüştür⁶⁶.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hâllerde tutulabilirler. Bu şartların tutukluluk süresince devam ediyor olması, tutukluluğun devamının hukuka uygunluğu ve meşruiyeti bakımından olmazsa olmaz bir koşul olmakla birlikte, bu durumun devam edip etmediğinin ilgili ve yeterli gerekçelerle ortaya konulması ve yürütülen işlemlerde gerekli özenin gösterilmesi gerekir⁶⁷. Başlangıçtaki tutuklama nedenleri belli bir süreye kadar tutukluluğun devamı için yeterli görülebilirse de, yargılama ve tutukluluk hali uzadıkça gerekçelerin daha ayrıntılı olması, aradan geçen zamana ve yargılama sürecine rağmen tutuklama gerekçelerinin neden hala devam ettiğinin açıklanması gereklidir.

AYM'ye göre, tutuklamanın devamına karar verilirken, davanın genel durumu yanında, tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle, dava kapsamında yargılanan sanıklardan birkaçının kaçması ya da kaçmaya teşebbüs etmesi⁶⁸, yine bazı sanıkların delilleri karartma girişiminde bulunması

⁶⁶ Murat AYDIN, **Anayasa Mahkemesinin, Bireysel Başvurular Nedeniyle Verdiği Kararlar Işığında Tutuklamaya Bakış**, http://www.murataydin.name.tr/images/bireysel_basvuru_ve_tutuklama.pdf, erişim tarihi: 01.09.2014, s. 19.

⁶⁷ AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 70.

⁶⁸ AnyM, B. No: 2012/1272; prg.116, 117; "Mahkûmiyet kararlarının esas olarak, bilirkişi raporları, iletişimin tespiti kapsamındaki görüşme kayıtları ile ihalelere katılan şirketlere ait evrak ve ihale dosyalarında yer alan bilgi ve belgelere dayandığı dikkate alındığında tutukluluğun devamı bakımından gerekçe olarak kararlarda yer alan "delillerin karartılması olasılığı" da "ilgili" ve "yeterli" değildir." Yine AYM'ye göre "AYM, derece mahkemesi tarafından "Başvurucunun tahliye talepleri yargılama sürecinde, birden fazla suçtan yargılama yapılıyor olması ve atılı suçların niteliği, kanıt durumu, kaçma, delilleri karartma olasılıkları, sanıklara verilmesi muhtemel ceza miktarları, dosyadaki ihaleye fesat karıştırılması suçlarıyla ilgili bilirkişi raporları, iletişim tespit tutanakları, yağma suçuyla ilgili müşteki beyanları ve olaydan sonra

şeklindeki gerekçeler, diğer sanıkların da bunları yapabileceğine dair karine olarak değerlendirilemez. Aynı davada yargılanan bazı sanıkların durumlarından hareketle genelleme yapılarak diğerlerinin de aynı davranışta bulunabileceğini varsaymak, kişiselleştirmeyi engellediği gibi, özgürlüğün esas, tutukluluğun istisna olduğu yönündeki anlayışla da bağdaşmaz⁶⁹.

AYM'ye göre, "Tutukluluğun makul süreyi aştığı" ve "tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçelerinin yeterli olmadığı" yönündeki iddialar nedeniyle Anayasa'nın 19/7. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin başvuruların değerlendirmesinde, tutuklu bulunan kişiler tarafından yapılan tutukluluğa itiraz başvurularında sunulan belgeler çerçevesinde kararların yeterince gerekçelendirilmiş olup olmadığı göz önüne alınmalıdır⁷⁰.

Tutuklama uygulamasına karşı başvuru kanun yolu mercii'nin, itiraz veya temyiz incelemesine konu mahkeme kararına ve bu karardaki gerekçelere katıldığı durumlarda, buna ilişkin kararını ayrıntılı olarak gerekçelendirmemesi, kural olarak, gerekçeli karar hakkına aykırılık teşkil etmediği kabul edilmektedir⁷¹.

8. Tutukluluk Süresi

a. Genel Olarak

CMK'da soruşturma ve kovuşturma evrelerinde kişilerin tutulabileceği azami süreler düzenlenmiştir. Kanunda, ağır ceza mahkemesinin görevine giren ve girmeyen işler bakımından bir ayrıma gidil-

ele geçen senetler" gerekçe gösterilerek tutuklama kararına itirazın red edilmesi, başvuru sahibinin kaçma ve delilleri karartma olasılığının somut bir olgu veya durumla ilişkilendirilmemiş olması Anayasa'nın 19/7. maddesine aykırıdır. Bkz. AnyM, B. No: 2013/6149, 6/3/2014, prg. 54- 55.

⁶⁹ "Başvurucunun tahliye taleplerini inceleyen mahkemeler, bu talepleri reddederken gerekçelerini yeterince kişiselleştirmemiş, aynı zamanda milletvekili seçilmiş olan başvuru sahibinin kaçacağına ya da delilleri karartacağına dair inandırıcı somut olgular ortaya koyamamıştır." AnyM, B. No: 2012/849, 4/12/2013, prg. 101 ve 102.

⁷⁰ AnyM, B. No: 2012/1321, 16/07/2014, prg. 19; AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 64.

⁷¹ AnyM, B. No: 2013/2814, 18/6/2014, prg. 71.

miştir. Buna göre, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluk süresi en çok 1 yıl 6 aydır. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde ise en çok 5 yıldır (CMK m.102).

b. Tutuklama Süresinde Makullük

Tutuklanan kişilerin, yargılamanın makul sürede bitirilmesini ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları bulunmaktadır (Any.m.19/7). AYM'ye göre, Anayasa'nın 19/7. maddesi tutuklulukta makul süreyi güvence altına almıştır. Dolayısıyla CMK'da tutukluluk süresi için getirilen üst sınırlar (m.102) makul sürenin aşılmadığı istisnai durumlar için geçerli olabilir ve hiçbir şekilde kişinin bu süre doluncaya kadar tutulabileceği anlamına gelmez. Aksine, üst sınırın aşılmadığı durumlarda dahi, somut olaylarda tutukluluk makul süreyi aşmışsa, anayasal hakkın (m.19/7) ihlal edildiği sonucuna varılacaktır⁷².

AYM'ye göre, tutukluluk süresinin makul olup olmadığı konusunun, genel bir ilke çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bir sanığın tutuklu olarak bulundurulduğu sürenin makul olup olmadığı, her davanın kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Tutukluluğun devamı ancak masumiyet karinesine rağmen Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkından daha ağır basan gerçek bir kamu yararının mevcut olması durumunda haklı bulunabilir. Bir ceza davasında tutukluluğun belli bir süreyi aşmamasını sağlamak, öncelikle derece mahkemelerinin görevidir. Bu amaçla, kamu yararı gereğini etkileyen tüm olayların derece mahkemeleri tarafından incelenmesi ve serbest bırakılma taleplerine ilişkin kararlarında bu olgu ve olayların ortaya konulması gerekir⁷³.

Tutuklu bulundurulan sürenin makul olup olmadığı, her davanın kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Ve bu görev, derece mahkemelerinin görevidir. Tutuklama koşullarının tutukluluk süresince devam ediyor olması, tutukluluğun devamının hukuka uygun-

⁷² AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 50; AnyM, B. No: 2012/152, 20/2/2014, prg. 43.

⁷³ AnyM, B. No: 2012/239, prg.61.

luğu ve meşruiyeti bakımından olmazsa olmaz bir koşul olmakla birlikte, bu durumun devam edip etmediğinin ilgili ve yeterli gerekçelerle ortaya konulması ve yürütölen işlemlerde gerekli özenin gösterilmesi gerekir. Tutuklama işleminin başlangıcında tutuklama nedenleri belli bir süreye kadar tutukluluğun devamı için yeterli görülebilirse de, bu süre geçtikten sonra, uzatmaya ilişkin kararlarda *tutuklama nedenlerinin hâlâ devam ettiğinin* gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi gerekir. Tutuklama nedenlerinin varlığını kabul etmek yeterli değildir. Bu nedenlerin, hangi somut olgulara bağılı olarak hâlâ devam etmekte olduğunun kabul edilmiş olduğu da derece mahkemelerinde gerekçelendirilmelidir. Bu gerekçeler *"ilgili"* ve *"yeterli"* olmalıdır. Tutuklama kararına karşı yapılan itirazda ilerli sürölen hususlar ve sunulan belgeler çerçevesinde kararların yeterince gerekçelendirilmiş olup olmadığı değerlendirilmelidir⁷⁴.

Davanın karmaşıklığı, organize veya terör suçlarına dair olup olmadığı veya sanık sayısı gibi faktörler sürecin işleyişinde gösterilen özenin değerlendirilmesinde dikkate alınır. Tüm bu unsurların birlikte değerlendirilmesiyle sürenin makul olup olmadığı konusunda bir sonuca ulaşılabilir. AYM'ye göre, tutukluluğun devamı ancak masumiyet karinesine rağmen Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkından daha ağır basan somut bir kamu yararının mevcut olması durumunda haklı bulunabilir⁷⁵.

Öte yandan, AYM, yasal azami tutukluluk süresi ile makul süre tutukluluk kavramlarını da ayırmaktadır. Mahkemeye göre, Anayasa'nın 19/7. maddesi, tutuklulukta makul süreyi güvence altına almıştır. CMK'da tutukluluk süresi bakımından öngörölmüş olan üst sınırlar makul sürenin aşılmadığı istisnai durumlar için geçerli olabilir ve hiçbir şekilde kişinin bu süre doluncaya kadar tutulabileceği anlamına gelmez. Bir suç için kanunda öngörölmüş olan azami tutukluluk süresine riayet edilmiş olunmamasına rağmen, üst sınırın açılmadığı durumlarda, üzerine atılı suç bakımından ceza dosyasında kişinin

⁷⁴ AnyM, B. No: B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 61; AnyM, B. No: 2012/152, 20/2/2014, prg. 63 ve 66.

⁷⁵ AnyM, B. No: B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 61; AnyM, B. No: 2012/152, 20/2/2014, prg. 63.

tutukluluğu makul süreyi aşmışsa, Mahkeme anayasal hakkın ihlal edildiğini kabul etmektedir⁷⁶.

c. Tutukluluk Süresinin Hesaplanması

CMK'da yer alan azami tutukluluk süreleri ve bu sürelerin hesaplanmasıyla ilgili olarak bugüne kadar Yargıtay ve AYM'nin yorumları olmuştur. Tutukluluk süresinin başlangıcı, kişinin önce yakalanıp gözaltına alındığı durumlarda bu tarih, doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklama tarihidir. Sürenin sonu ise kural olarak kişinin serbest bırakıldığı tarihtir. Ancak kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada mahkûmiyetine karar verilmiş ise mahkûmiyet tarihi itibarıyla da tutukluluk hali sona erer. Bu kararın kesinleşmesine de ihtiyaç yoktur⁷⁷.

Aynı kişi hakkında birden fazla suça ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların bir dosya üzerinden yürütülmesi veya bir dosyada birleştirilmiş olması halinde, bu dosyada yer alan birden fazla suç dolayısıyla kişi hakkında tutuklama kararı bulunmuş olsa bile, CMK'da öngörülen (m.102) azami tutukluluk süresinin hesaplanmasında, söz konusu dosya bakımından tek bir tutukluluk süresi hesaplanacaktır. Yoksa, hakkında tutuklama kararı bulunan her bir suç için tutukluluk süreleri ayrı hesaplanmak ve bu sürelerin toplamı alınmak suretiyle azami tutukluluk süresi hesap edilmeyecektir. CMK'da öngörülen azami tutukluluk süresinin hesaplanması bakımından, soruşturma veya kovuşturmada yer alan bir dosya hakkında tek bir tutukluluk süresi bulunmaktadır⁷⁸.

⁷⁶ AnyM, B. No: 2012/239, 2012/521, prg. 51; AnyM, B. No: 2012/521, prg. 48-49.

⁷⁷ EKİNCİ / SAĞLAM, s. 13; AnyM, B. No: 2012/239; AnyM, B. No: 2012/726; AnyM, B. No: 2013/2814, 18/6/2014, prg. 72.

⁷⁸ AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 49; AnyM, B. No: 2012/152, 20/2/2014, prg. 43; *“Davaya bakan mahkeme ile itiraz mercii, iddianamede düzenlenen her bir suç için tutukluluk süresinin bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiği ve sanığın ağır ceza mahkemesinin görevine giren birden çok suçtan tutuklanmış olduğu gerekçesiyle bu talebi reddetmiş ve tutukluluğun devamına karar vermişlerdir. Bireyler hakkındaki birden fazla suça ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların bir dosya üzerinden yürütülmesi veya bir dosyada birleştirilmiş olması halinde bu soruşturma ve kovuşturmaların belli bir bütünlük içinde yürütüleceği göz önüne alındığında, uygulanan bir tutuklama tedbirinin so-*

AYM'ye göre, suç ve sanık sayısı, davanın karmaşık olması gibi etkenler tutukluluk süresinin makul olup olmadığı konusundaki değerlendirmede ele alınabilecek faktörlerdir. Yoksa, bu hususların kanuni tutukluluk süresinin belirlenmesinde (CMK m.102) esas alınmaları mümkün değildir⁷⁹.

d. Hüküm ile Birlikte Tutukluluk Durumu

Yargıtay Ceza Genel Kurulu (YCGK) vermiş olduğu bir kararla⁸⁰, CMK'nın 102. maddesinde öngörülen sürelerin hesaplanmasında, ilk derece mahkemesi tarafından hüküm verilinceye kadar geçen süre "tutukluluk" olarak kabul edilirken, hükmün verilmesinden itibaren hükmün kesinleşmesine kadar geçen süre "hükmen tutukluluk" olarak tanımlanmıştır. Bu yoruma bağlı olarak, CMK'da tutukluluk süreleri bakımından öngörülen üst sürelerin hesaplanmasında, ilk derece mahkemesi tarafından kurulan hükümden sonra geçen süreler nazara alınmamaktadır.

AYM de aynı yaklaşımı benimsemiştir. AYM, tutukluluk süresinin hesaplanmasında ikili bir ayrıma gitmektedir. AYM'ye göre, tutukluluğun başlangıcından itibaren hükme kadar geçen tutukluluk "bir suç isnadına bağlı olarak" tutukluluktur. İlk derece mahkemesinin karar tarihi ile Yargıtay'ın bozma kararı tarihi arasında geçen sürede başvuru, "ilk derece mahkemesince verilen hükme bağlı olarak" tutukludur. Yargıtay tarafından kararın bozulması durumunda,

ruşturma ve kovuşturmaların tamamı açısından sonuç doğuracağı açıktır. Bu nedenle azami tutukluluk süresinin kişinin yargılandığı dosya kapsamındaki tüm suçlar açısından en fazla beş yıl olması gerektiği anlaşılmaktadır. Tutuklama tedbiri, bir yaptırım olmadığından aynı dosya kapsamındaki her bir suç için azami tutukluluk süresinin ayrı ayrı hesaplanması kabul edilemez. Suç ve sanık sayısı, davanın karmaşık olması gibi etkenler tutukluluk süresinin makul olup olmadığı konusundaki değerlendirmede ele alınabilecek faktörler olup kanuni tutukluluk süresinin belirlenmesinde esas alınmaları mümkün değildir" AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 49.

⁷⁹ AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 49; AnyM, B. No: 2012/152, 20/2/2014, prg. 43.

⁸⁰ Yargıtay Ceza Genel Kurulu (YCGK), 12 Nisan 2011 tarihli ve E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararında, "hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmakla sanığın atılı suçta işlediği yerel mahkeme tarafından sabit görülmekte ve bu aşamadan sonra tutukluluğun dayanağı mahkûmiyet hükmü olmaktadır." gerekçesiyle, temyizde geçen sürenin tutukluluk süresine dâhil edilmeyeceğine karar vermiştir.

bozma tarihinden itibaren “bir suç isnadına bağlı olarak” tutukluluk, kaldığı yerden işlemeye devam etmektedir⁸¹. Bu ayırım ile, AYM, azami tutukluluk süresinin hesaplanmasında, hüküm ile birlikte tutukluluğun sona erdiği sonucuna varmıştır.

CMK’ya göre, soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında şüpheli veya sanık salıverilmesini isteyebilir. Şüpheli veya sanığın tutukluluk hâlinin devamına veya salıverilmesine hâkim veya mahkemece karar verilir. Ret kararına itiraz edilebilir. Dosya bölge adliye mahkemesine veya Yargıtay’a geldiğinde salıverilme istemi hakkındaki karar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya YCGK dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar re’sen de verilebilir (m.104). Bu hükümden anlaşılmaktadır ki; hakkında hüküm kurulan ve tutukluluğunun devamı yönünde karar verilmiş olan kimsenin kanun yoluna başvurusu durumunda, kanun yolu incelemesi sırasındaki statüsü halen “tutukluluk”tur. Yine, CMK’nun kanun yolunu düzenleyen 263 ve 291. maddelerinde, hakkında mahkeme tarafından mahkûmiyet kararı verilmiş kişiyi “tutuklu” olarak tanımlamaktadır⁸².

Kanaatimizce, AYM’nin, hükümle birlikte hakkında tutukluluğun devamı yönünde karar verilen kişinin ceza muhakemesindeki statüsü ile ilgili olarak kendini Yargıtay’ın yaklaşımı ile sınırlandırması yerinde olmamıştır. Çünkü, bu suç bakımından kişinin suçu işlediği yönünde şüphede artış bulunmakta ise de, bu şüphe henüz kesin hüküm ile sonuçlandırılmış değildir. Kişi hakkındaki kovuşturma evresi devam etmektedir ve kişinin beraat etme imkanı her zaman için bulunmaktadır. Ve bu kişi, bireysel başvuru hak arama yoluna müracaat ile, hak ihlalinin tespiti veya tazminat peşinde değil, tahliyesinin sağlanması arayışındadır⁸³.

⁸¹ AnyM, B. No: 2013/2228, 15/4/2014, prg. 36 vd.

⁸² Aynı görüşte İNCEOĞLU, s. 170.

⁸³ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2013 yılı verilerine göre ceza mahkemelerinde beraat oranları, genel ceza mahkemelerinde %19.5, çocuk mahkemelerinde %20’dir. Aynı mahkemelerdeki mahkûmiyet oranları oldukça düşüktür. Ceza mahkemelerinde %37.3 iken, çocuk mahkemelerindeki mahkûmiyet oranı ancak %29.4’tür. http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2013/ist_tab.htm, erişim tarihi: 20.12.2014.

9. Yasa Değişikliğinin Tutukluluk Değerlendirmesinde Gözetilmesi Gerektiği

AYM'ye göre, tutukluluk sürecinde tutuklama kurumunun uygulanma koşullarını zorlaştırma yönünde kanunlarda gerçekleştirilen değişikliklerin, tutukluluk hali konusunda yapılacak olan değerlendirmelerde göz önünde bulundurulması gereklidir. Söz konusu değişiklikler, tutuklama koşullarına ilişkin olabileceği gibi, tutuklama uygulama koşullarını da etkileyen başka bir ceza muhakemesi huku-ku müessesesine ilişkin de olabilir⁸⁴.

10. Tutukluluk Konusunda Karar Veren Makamın Görevli Olması

Adli yargı ceza mahkemeleri arasındaki görevli mahkeme CMK'nın 3-7. maddeleri kapsamında belirlenir. Buna göre, davaya bakan mahkeme, görevli olup olmadığına kovuşturma evresinin her aşamasında re'sen karar verebilir. Görevsizlik kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurulabilir (CMK m.5). Görev konusunda mahkemeler arasında uyumsuzluk çıktığında, görevli mahkemeyi ortak yüksek görevli mahkeme belirleyecektir (CMK m.4). Adli ve askeri yargı mercileri arasındaki görev uyumsuzlukların çözümünde Uyuşmazlık Mahkemesi görevlidir (2247 sy. K.m.1).

Genel kural olarak, görevli olmayan ceza mahkemesi tarafından yapılmış işlemler hükümsüzdür. Yenilenmesi mümkün olmayan işlemler ise geçerliliğini sürdürecektir. YCGK, tutuklama koruma ted-

⁸⁴ AnyM, B. No: 2012/1272 - 4/12/2013. Bu Kararında AYM, 6352 sayılı Kanunla CMK'da yapılan değişiklikle, tutuklama tedbirine alternatif bir kurum olan adli kontrol uygulama koşullarının kişi hak ve özgürlükleri lehine değiştirilmiş olduğunu, mahkeme tarafından tutukluluk halinin devamı veya adem-i devamı konusunda yapılacak değerlendirmelerde, adli kontrol uygulamasının neden dolayı yetersiz kalacağına da tartışılması gerektiğini belirtmiş ve hedeflenen meşru amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken dengede, adli kontrol tedbirinin yeterince dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Bu sebeplerle AYM, söz konusu başvuruda, AY m.19/7'nin ihlal edildiği sonucuna varmış ve başvuru- nun tahliye talebi hakkında karar verilmesi için karar örneğinin mahkemesine gönderilmesine hükmetmiştir. Bunun üzerine tutuklu, mahkemece serbest bırakılmıştır.

biri konusundaki işlemleri yenilenmesi mümkün olmayan işlemlerden kabul etmiştir⁸⁵.

AYM, bireysel başvuru dolayısıyla vermiş olduğu kararda, atılı suç dolayısıyla adli mahkemelerde tutuklu olarak yargılanmakta olan başvurucunun üzerine atılı suç bakımından yargılama görevinin Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesine ait olduğu itirazı dolayısıyla yapılan başvuruda, özgürlükten yoksun bırakmanın hukuka uygunluğu kavramının, buna karar veren merciin kanunen yetkili olmasını da kapsadığını belirtmiştir. Mahkemeye göre, bu konuya ilişkin itirazlar, halen sürmekte olan temyiz aşamasında Yargıtay tarafından dikkate alınacaktır. Ancak bu hususa ilişkin olarak kesin bir yargısal karar verilmeye kadar başvurucunun özgürlük kısıtlamasının devam etmesi, başvurucunun, hukukun öngördüğü usule uygun olmadan özgürlüğünden yoksun bırakılması şeklinde olumsuz bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle AYM, bu aşamada yargılama merciinin görevine ilişkin itirazların dikkate alınması ve başvurucunun telafi edilemez şekilde mağduriyetinin ortaya çıkması ihtimalinin hukuki çarelerle giderilmesi gerektiğini belirtmiştir⁸⁶.

11. AYM Tarafından Verilebilecek Kararlar

Tutuklama koruma tedbiri nedeniyle gerçekleşen bireysel başvuru dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yoluyla denetlenen işlem ya da kararların "iptaline yönelik" bir karar veremez. Başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verebilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedecektir. İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekli her konuda karar verme yetkisi oldukça kapsamlı bir yetkidir⁸⁷. Bu çerçevede, "yargılamanın yenilenmesi", "tazminat ödenmesi" ve "genel mahkemede dava açılması" kararlarını verebilecektir. Başvurucu lehine tazminata hükmedi-

⁸⁵ YCGK K. No: 2008/100.

⁸⁶ G. Hande ULUTÜRK, Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Tutuklama Kurumuna Bakış, **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 1694; AnyM, B. No: 2014/912, 6/3/2014, prg. 81 vd.

⁸⁷ KARAMAN, s. 303.

lebilmesi veya genel mahkemelerde dava açılması yönünde karar verilebilmesi için yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmaması gereklidir (6216 sy.K.m.50). Anayasa Mahkemesi kararında, gerekli görüldüğü takdirde ihlalin ve sonuçlarının hangi şekilde ortadan kaldırılabileceği hususunda yapılması gerekenler belirtilebilir.

Uzun süre tutukluluk uygulaması hakkında yapılan başvuru dolayısıyla, Mahkeme tarafından başvurunun haklılığı yönünde karar verilmesi durumunda, hak ihlalinin sonuçlarının kaldırılması gereklidir. AYM, başvurucunun tutuklu kaldığı sürenin makul olmadığı ve kanuni tutukluluk süresinin aşıldığı yönündeki tespitinin varlığı durumunda, tutukluluğu hâla devam etmekte olan başvuru sahibi hakkında gereğinin yapılması için kararın bir örneğini ilgili mahkemeye göndermektedir⁸⁸.

Tutuklama uygulaması dolayısıyla gerçekleşen bireysel başvuru sürecinde, başvurucunun tutukluluk halinin sona erdiği durumlarda Anayasa Mahkemesince hükmolunan hak ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gereken bir işlem bulunmamaktadır. Tutukluluğun kaldırılıp, kişinin adli kontrol altına alınmış olması durumunda da sonuç aynıdır. Başvuru sonucunun bildirilmesi amacıyla karar örneğinin ilgili mahkemesine gönderilmesi yeterlidir⁸⁹.

Anayasa'nın 19/8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varan AYM, kişi hürriyeti ve güvenliği kapsamındaki ihlalin ortadan kaldırılması amacıyla başvurucunun tahliye talebinin esası hakkında adli kontrol hükümleri de dikkate alınarak yargılama makamınca bir karar verilmesi gerektiğine karar vermiştir⁹⁰.

Tutuklama uygulaması nedeniyle bireysel başvuru davasından feragat mümkündür. Feragat durumunda, düşme kararı verilecektir. Başvurucunun davasını takipsiz bırakması veya ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması durumunda da düşme kararı verilebilir. Ancak, feragat veya davanın takipsiz bırakılmasına rağmen, Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerde incelemeye devam edebilir(İçt.m.80).

⁸⁸ AnyM, B. No: 2012/1137, 2/7/2013, prg. 76.

⁸⁹ AnyM, B. No: 2013/843, 3/4/2014, prg. 53.

⁹⁰ AnyM, B. No: 2014/912, 6/3/2014, prg. 88.

V. Tutuklama Dolayısıyla Bireysel Başvurunun Yüksek Mahkemeler Arasındaki İlişkilere Etkisi

1. Genel Olarak

Bireysel başvuru yolunun Türk hukuk sisteminde kabul edilmesi, Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasındaki ilişkinin niteliği konusunu yeniden ve farklı argümanlarla gündeme taşımıştır.

Bireysel başvuru konusu kamu gücü işlemlerinden birisi de mahkeme kararlarıdır. İhlalin bir mahkeme kararından kaynaklanması durumunda, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için gereken yapılacaktır. Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir (6216 sy.m.50).

AYM, adli yargı ceza mahkemeleri ve Yargıtay bakımından bir üst mahkeme statüsünde değildir. Çünkü, AYM, adli yargı ceza mahkemeleri sisteminin ve Yargıtay'ın hiyerarşik üstünde olan, aynı yargı kolunda bulunan bir mahkeme değildir. Bu nedenle, bireysel başvuruya konu olan karar, bir üst mahkemede değil, genel mahkemeler dışında yer alan Anayasa Mahkemesi'nde incelendiğinden, genel mahkemelerin kararlarının tekrar temyiz incelemesine tabi tutulduğu iddia edilemez. Anayasa şikayetinde incelenen yalnızca mahkemenin dava konusu olan karar ile davacının temel haklarının ihlal edip etmediğidir. Eğer mahkeme, kararında keyfi davranmışsa, yasaların yorumunda temel haklara ilişkin esaslara uymamışsa, anayasaya aykırı yasaları uygulamış ya da kararını anayasaya aykırı yasalara dayandırmışsa, böyle bir ihlal gerçekleşmiş sayılır⁹¹.

Tutuklama koruma tedbiri uygulamasına ilişkin bireysel başvuru dolayısıyla, tutukluluğun hukukiliği, azami tutukluluk süresi sınır-

⁹¹ GÖZTEPE, *Anayasa Şikayeti*, s. 25.

laması, tutukluluğa ilişkin kararların yeterli gerekçeden yoksunluğu veya tutukluluğun makul süreyi aşmış olması sebeplerinden dolayı ihlal tespit edilmesi durumunda, öncelikli yapılacak olan ihlalin kaldırılmasıdır. Bu ise, ilgisine göre, ilk derece mahkemesi, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay tarafından yerine getirilecektir. Bu durumun, zamanla AYM ile adli yargı ceza mahkemelerinin üst kanun yolu inceleme yeri olan Yargıtay arasındaki ilişkilere hukuk dünyasında yansımaları olacaktır.

Esasen, Türk yargı sisteminde yargı ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Bu sistem içinde yargı yetkisini kullanan mahkemelerin görev, yetki ve sorumluluk alanları Anayasa ve diğer kanunlarda belirlenmiştir. Türkiye'de kanun yolu incelemesi bakımından en üst yargı organları Anayasa'nın 138-160. maddelerinde düzenlenmiş olan Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'dir. Birer yüksek mahkeme olarak, Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idari ve askeri yargı kolları bakımından öngörülmüş olan kanun yolu muhakemesi yapan bir mahkeme değildir. Bu yüksek mahkemelerin görev tanımı, kanun yolu incelemesi dışında kalan ve Anayasa'da öngörülmüş olan hususları kapsamaktadır. 5982 sayılı Kanunla Anayasa'da yapılan değişiklikle AYM tarafından gerçekleştirilecek inceleme de, bir kanun yolu incelemesi değildir. Bu nedenle, bireysel başvuru dolayısıyla yapılacak incelemenin kapsamına, kanun yollarında gözetilmesi gereken hususlar dahil edilmemiştir (Any.m.148/4)⁹².

Bu sistemde, yüksek mahkemelerin denkliliği ilkesi geçerlidir ve yüksek mahkemeler arasında herhangi bir derecelendirme öngörülmemiştir⁹³. Bütün yüksek mahkemelerin Anayasa ile yetkilendirildikleri alanlarda üstünlükleri korunmakta ve bireysel başvuruyla birlikte Anayasa Mahkemesi'ne sadece temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda yüksek mahkemeler dâhil herkesi bağlayan bir yetki

⁹² URAL, s. 203.

⁹³ Köroğlu KAYA, *Türk Hukukunda Cezai Konularda Bireysel Başvuru Üzerine Anayasa Mahkemesinin Verebileceği Kararlar*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 44.

verilmiştir⁹⁴. Bu ilişki, hukuki anlamda ve devlet örgütlenmesi kapsamında bir hiyerarşik ilişki olmamakla ve bir işbölümü ilişkisi şeklinde değerlendirilmekle birlikte⁹⁵, bireysel başvuru dolayısıyla Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararların sonuçlarının etkisi itibarıyla, Anayasa Mahkemesini, yargı sisteminde diğer yüksek mahkemeler arasında daha etkin, kararın sonuçlarının etkinliğine bağlı üstün duruma getirmesi beklenmelidir.

Esasen, bireysel başvuru yolunun kabul edilmesiyle birlikte, AYM'nin diğer yüksek mahkemelerin üstünde süper temyiz mahkemesi konumuna gelebileceği hususundaki endişeleri göz önünde bulunduran Yasa Koyucu bazı sınırlamalar öngörmüştür. Buna göre, bireysel başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Ayrıca, bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz (m.148). Bu sınırlamalara rağmen, bu ölçülerin sınırlarını kesin hatlarıyla belirlemek de kolay değildir⁹⁶. Çünkü, temel hak ve özgürlükler alanı çok genişlemiş ve hayatın her alanına girmiştir. Bu durumda, temel hakların ihlaline ilişkin anayasa şikâyetleri de hem sayıca fazla hem de çok farklı alanlarda olmaktadır. Bunun belirlenmesi, AYM tarafından verilecek kararlar ve uygulama ile oluşacaktır⁹⁷.

2. Riskler ve Sorunlu Alanlar

2010 yılında Anayasa'da yapılan değişiklik konusunda verdiği görüşünde Yargıtay, bireysel başvuru ile ilgili olarak, bireysel başvuru yolunda yargıçlar tarafından verilen kararların, çoğunluğu yargıç sınıfından olmayanlar tarafından denetiminin öngörüldüğünü, bu düzenlemenin, kesinleşen yargı kararlarının otoritesini sarsıcı ve

⁹⁴ KAYA, s. 47.

⁹⁵ Musa SAĞLAM, **Bireylerin Anayasa Mahkemesi'ne Başvurusu (Bir Reform Önerisi)**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 60, Ankara 2005, s.140.

⁹⁶ Temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik inceleme ile kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin inceleme arasındaki sınırın her zaman çok net bir şekilde belirlenmesindeki zorluk hakkında bkz. Korkut KANADOĞLU, **Anayasa Şikâyeti, Bireysel Başvuru**, "Anayasa Şikâyeti", HUKAB Sempozyum Serisi 1, HUKAB Yayınları, s. 109.

⁹⁷ KILINÇ, **Karşılaştırmalı Anayasa**, s. 46.

Yüksek Mahkemeler arasında var olan yetki ve görev ayrımı ile denkliği bozucu nitelik taşıdığını belirtmiştir⁹⁸.

Öte yandan, bireysel başvuru aracılığıyla gerçekleştirilecek denetimin, spesifik anayasa hukukunun ihlali ile sınırlandırıldığı, yargı kararını veren görevli mahkemedeki usulün biçimlendirilmesi, nesnel durumun tespiti ve değerlendirilmesi, anayasa altı hukukun yorumu ve tekil olaya uygulamasının bu konuda görevli ve yetkili olan mahkemenin işi olduğu, bu hususların bireysel başvuru dolayısıyla yapılacak denetimin dışında olduğu, aksi halde, Anayasa'nın öngördüğü yüksek mahkemelerin son merci olmalarına (Yargıtay bakımından m. 154/1) aykırı bir durumun ortaya çıkacağı ve Anayasa Mahkemesi'nin bir "süper" temyiz mahkemesi durumuna dönüşeceği ileri sürülmüştür⁹⁹.

Anayasa'nın 148/4. maddesinin varlığına rağmen, bir gerçektir ki, bireysel başvurunun konusu anayasal bir hakkın ihlalidir ve anayasal bir hakkın ihlal edilmiş olması, aynı zamanda kanun yollarında gözetilecek bir husustur. Anayasa'da güvence altına alınmış bir hakkın ihlaline ilişkin uyuşmazlığın, yani bir anayasaya aykırılığın kanun yolunda gözetilmemesi söz konusu olamaz. Başka bir ifade ile, AYM tarafından ele alınan ve alınacak olan bu hususların tamamı tutuklama kararı bakımından kanun yolu mercileri (sulh ceza mahkemesi, bölge adliye mahkemesi, Yargıtay) tarafından incelenmesi gereken hususlardır. Kanun yolu incelemesinin kapsamına bu hususlar da girmektedir. Hatta, tutuklama kurumu bakımından, kanun yolu muhakemesinin varlık sebebi bu hususları incelemektir¹⁰⁰.

Ancak, temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik inceleme ile kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin inceleme

⁹⁸ Anayasa Değişikliği Teklifinin Yargıya İlişkin Bölümleri Hakkında Yargıtay Başkanlar Kurulu Görüşü, s. 5 ve 6, <http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/documents/AnayasaDegisikligi.pdf>, erişim tarihi: 25.12.2015.

⁹⁹ SABUNCU / ARNWİNE, **Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli**.

¹⁰⁰ GÖZTEPE, s. 23; Uzun'a göre, Anayasa'nın 148/4. maddesi hükmünün Anayasa'ya neden konulduğuna ilişkin çeşitli gerekçeler ileri sürülebilir ancak bu haliyle bu hükmün gerekçesini anlamak mümkün değildir. Bkz. Cem Duran UZUN, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Beklenti ve Riskler**, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), S. 50, Şubat 2012, s. 19.

arasındaki sınırın her zaman çok net bir şekilde belirlenmesindeki zorluğun varlığına rağmen, bireysel başvuru koşulu olağan kanun yollarının tüketilmiş olması koşulu ile bireysel başvuruda kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapma yasağına sınırsız bir şekilde uyulmaması durumunda, ilk derece mahkemeleri kararları bakımından yaşanmakta olan “değersizleşme” riskinin, bir süre sonra kanun yolu inceleme makamları olan ilk derece mahkemeleri ile istinaf ve Yargıtay kararları bakımından da ortaya çıkması beklenmelidir.

Bireysel başvuruyu kabul eden Anayasa'nın m. 148/3 hükmü ile, bu kurum dolayısıyla diğer Yüksek Mahkemeleri tümüyle devre dışı bırakmama ve AYM ile diğer yüksek mahkemeler arasında hiyerarşik bir yapı olmadığı amaçlarıyla kabul edilmiş olan Anayasa'nın 148/2 ve 148/4. madde hükümleri, en azından tutuklama uygulamaları dolayısıyla yapılan bireysel başvurular bakımından, birbirini tamamlar yaklaşım içinde değildir. Bu hükümlerden anlamaktayız ki, Kanun Koyucu, bireysel başvuru dolayısıyla da olsa, AYM'yi diğer yüksek mahkemelerin üst mahkemesi olduğunu, bunlar arasında örgütsel bir hiyerarşinin bulunduğunu kabul etmemektedir.

Ancak bize göre, bireysel başvuru dolayısıyla bugüne kadar ki uygulamalar ve bireysel başvuru kurumunun düzenlenmesindeki amacın Kanun Koyucunun bu yaklaşımına olan üstünlüğü, AYM ile diğer yüksek mahkemeler arasında yasal bir örgütsel hiyerarşiye neden olmasa da, bireysel başvuru dolayısıyla verilen kararlar ve bu kararların yargı sistemi ile bireyler ve toplum üzerindeki etkileri, öncelikle kararların üstünlüğünden başlamak üzere, zamanla AYM'yi de, diğer Yüksek Mahkemeler karşısında üstünlüğe taşıyacak sonuçları doğuracaktır. Bu sonuç, en azından tutuklama koruma tedbiri uygulamaları bakımından kaçınılmazdır.

Sonuç ve Değerlendirme

1- Bireyin temel hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmesinin bir aracı olmasının yanında, anayasal kurum ve değerlerin yorumlanması fonksiyonuna da sahip olması dolayısıyla bir hak arama yolu olan bireysel başvurudan, insan haklarının etkin bir şekilde korunması

suretiyle hukuk ve demokrasi standartlarının yükseltilmesine katkı sunması beklenmelidir. Kurum, bireylerin hak arama, hakkın değerlerini içselleştirme ve demokratik değerleri öğrenme süreçlerine önemli katkı sunacaktır. Birey ve sivil toplum kuruluşları bakımından ortaya çıkacak bu sonuç, daha da önemlisi yargı sınıfı bakımından da beklenmelidir.

Özellikle, hak ihlaline neden olan uygulamalar dolayısıyla ilgili yargı mensuplarına rücu kurumunun işletilmesi ve anayasal hakların korunması konusunda ulusal ve uluslararası örnek uygulamalar ortaya koyan hâkim ve savcıların desteklenmesi, kurumun değerlerinin halk ve yargı mensupları arasında benimsenmesi, hukukçuların zihinsel dönüşümü ile tutuklama uygulamaları hakkında ülke sathında hak ve özgürlükler temelli yorumların gelişimi süreçlerine önemli katkı sunacaktır.

2- İş yoğunluğu başta olmak üzere değişik nedenlerle bireylerin temel hak ve özgürlük standartlarının yükseltilmesi noktasındaki beklentilerinin Yargıtay tarafından yeterli düzeyde karşılanamaması dolayısıyla bu yöndeki beklenti, bireysel başvuru kurumunun sisteme dahil olmasıyla Anayasa Mahkemesine yönelmiştir. Özellikle haksız tutuklama uygulamaları dolayısıyla başvurular ve Mahkeme önündeki beklentiler ve bunların basın ve yayın araçlarında yoğun şekilde yer alması, bu hak arama yolundan beklentileri yükseltmektedir.

Bu gelişmelerin, bir içtihat mahkemesi olan Yargıtay'ın bazı fonksiyonlarının, kamuoyu nazarında, zamanla yer değiştirmesine neden olması beklenmelidir. Bu da, AYM için bu vesileyle bir başka imtihan sebebi olacaktır.

3- Türk yargı sisteminde; ceza muhakemesi hukukunda tutuklama, idari yargılama hukukunda yürütmeyi durdurma ve medeni yargılama hukukunda ise ihtiyati tedbir uygulamaları hakkında, iddia veya uyuşmazlığın esası çözüme kavuşturuluncaya kadar, etkin bir hukuk yolu bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun açılmış olması ve Mahkemenin, devam eden davalar bakımından da tutukluluk durumuna ilişkin başvuruları esastan incelemesi, tutuklama koşullarının var olup olmadığını ve tutuklama yasaklarına riayet edilip edilmediğini denetlemesi dolayısıyla birey-

sel başvuru, tutuklama uygulamaları hakkında bugüne kadar çözüme kavuşturulamayan etkin bir hukuk yolu ihtiyacını karşılamaya ciddi bir aday olarak görünmektedir.

4- Bireysel başvuru yolunun Türk hukuk sistemine dâhil edilmesi, Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasındaki ilişkinin niteliği konusundaki tartışmaları yeniden ve farklı argümanlarla gündeme taşımıştır.

Tutuklama koruma tedbiri uygulamasına ilişkin bireysel başvuru dolayısıyla, tutukluluğun hukukiliği, tutuklama koşulları, tutuklama yasakları ve azami tutukluluk süresi sınırlamasına ilişkin kurallara riayet edilmemesi veya tutukluluğa ilişkin kararların yeterli gerekçeden yoksunluğu ve tutukluluğun makul süreyi aşmış olması sebeplerinden dolayı ihlal tespit edilmesi durumunda, öncelikli yapılacak olan ihlalin kaldırılmasıdır. Bu ise, ilgisine göre, ilk derece mahkemesi, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay tarafından yerine getirilecektir. Bu durumun, zamanla, AYM ile derece mahkemeleri ve adli yargı ceza mahkemelerinin üst kanun yolu inceleme yeri olan bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay arasındaki ilişkilere yansımaları olacaktır.

Anayasa'nın m.148/3 hükümlerden anlamaktayız ki, Kanun Koyucu, bireysel başvuru dolayısıyla da olsa, AYM'yi diğer yüksek mahkemelerin üst mahkemesi olmadığını ve bunlar arasında örgütsel bir hiyerarşi bulunmadığını kabul etmektedir.

Ancak bize göre, bireysel başvuru dolayısıyla bugüne kadar ki uygulamalar ve bireysel başvuru kurumunun düzenlenmesindeki amacın, Kanun Koyucunun bu yaklaşımına olan üstünlüğü, AYM ile diğer Yüksek Mahkemeler arasında yasal bir hiyerarşiye neden olmasa da, bireysel başvuru dolayısıyla verilen kararlar ve bu kararların yargı sistemindeki kurumlar ile bireyler ve toplum üzerindeki etkileri, öncelikle kararların üstünlüğünden başlamak üzere, zamanla AYM'yi de, diğer yüksek mahkemeler karşısında üstünlüğe taşıyacak sonuçları doğuracaktır. Bu sonuç, en azından tutuklama koruma tedbiri uygulamaları bakımından kaçınılmazdır. Tutuklama koruma tedbiri dolayısıyla yapılan bireysel başvuru dolayısıyla verilen kararların sonuçlarının etkisi itibarıyla bireysel başvuru kurumunun, Anayasa Mahkemesini, yargı sisteminde diğer yüksek mahkemeler arasında daha etkin ve

üstün duruma getirmesi beklenmelidir. Ancak bu üstünlük, hiyerarşik bir üstünlük değil, kararlarının sonuçlarının etkinliğine ve iç hukuk bakımından "son karar mercii" olmaya bağlı bir üstünlüktür.

5- Hüküm ile birlikte kişinin tutuklanması veya tutukluluk halinin sürdürülmesi durumlarında, özgürlüğü kısıtlı durumda bulunan bu kişinin içinde bulunduğu statünün belirlenmesi bakımından, AYM'nin; kişinin "tutukluluk" statüsünü kabul etmeyen Yargıtay'ın yorumunu devam ettirmesi; hakkındaki özgürlük kısıtlaması uygulamasının yasal olmadığı iddiasında bulunan kişinin CMK gereğince tazminat talep etme hakkının bulunması nedeniyle, yargısal başvuru yollarının tamamının henüz tüketilmediği görüşünü benimsemesi; bu kişilerin içinde bulunduğu soruna çözüm getirmemektedir. Bu durumda AYM'nin, en azından "tutuklama süresinde makullük" (Any.m.19/7) bakımından, ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması yönünde bir sürecin izlenmesi, bireysel başvurunun amaçları bakımından daha yerinde olacaktır.

Öte yandan, AYM'nin, hükümlerle birlikte tutukluluğun devamı durumunda tutukluluğun sonuçlarının ortadan kaldırılması bakımından yapılabilecek bir işlem olmadığı yaklaşım ile Anayasa'ya bariz şekilde aykırı yorumlar ile delillerin takdirinde açıkça keyfilik halinde hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren durumlarda isnat edilen eylemin suç oluşturup oluşturmadığını dahi bireysel başvuru kapsamında incelenebilir gören yaklaşımı uyumlu değildir.

6- Bu vesileyle Türk yargı sistemi bakımından muhtemel risk şu noktada toplanmaktadır: Anayasa Mahkemesi'nin bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması fonksiyonu ile yargı sisteminin dengelerinin korunması amacıyla kabul edilmiş olan "kanun yollarında gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yasağı" ilkesinin denkleştirilmesindeki zorluk.

Bireysel başvuru incelemesinde kanun yollarında gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yasağına ağırlık verilmesi durumunda, bireysel başvuru hak arama yolunun olağan, etkinliği bulunmayan bir hale gelmesi ve adli yargı ceza mahkemeleri ile Yargıtay'ın hukuکی kurumların yorumlanmasına ilişkin yaklaşımlarının ön plana çıkması beklenmelidir.

Temel hak ve özgürlüklerin korunması amacının ön plana çıkarılması durumunda ise, hâlen ilk derece mahkemeleri kararları bakımından yaşanmakta olan “*değersizleşme*” riskinin, bir süre sonra kanun yolu inceleme makamları olan ilk derece mahkemeleri ile istinaf ve Yargıtay kararları bakımından da ortaya çıkması beklenmelidir.

Ancak, değer, söz konusu karar veya hukuki yorumu yapan makamlara göre değil de, uluslararası kriterler ve uygulama örneklerine göre tespitinin yapıldığı süreç yaşanacaksa ve bu adli yargı kurumları ile Anayasa Mahkemesi bu değerlerde mutabık kalacaklarsa, temel hak ve özgürlüklerinin korunması arayışında bulunan bireyler bakımından daha iyi sonuçlar beklenmelidir. Ve bu süreç, bu kurumların “üst değer”ler ortak paydasında buluşmasına hizmet edecektir. Esasen kurumların ortak değer ve yorumlarda mutabık kalması, zamanla, bu tür tartışmaları da gündemden düşürecektir.

7- Türk toplumunun, temel hak ve özgürlük standartlarının yükseltilmesi noktasında bireysel başvuru hak arama yolundan ve AYM’den beklentileri oldukça yüksektir. Hatta, AİHM’ne nazaran daha yüksek bir kabul ve beklenti oluşmuştur. Gerek bu beklentiler ve gerekse diğer yüksek mahkemeler ile AYM arasında örgütsel anlamda kabul edilmiş olan sistemsiz ilişki tarzı, bireysel başvuru dolayısıyla bu süreci AYM bakımından ciddi bir imtihan sürecine çevirmektedir. Umulur ki, AYM’nin içinde bulunduğu bu sürecin sonu, birey temel hak ve özgürlüklerinin gelişmesi yönünde olur.

KISALTMALAR

- 5235 sy. Kanun** : Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunda
- 5271 sy. Kanun** : Ceza Muhakemesi Kanunu
- 5320 sy. Kanun** : Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkındaki Kanun
- 6216 sy. Kanun** : Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
- AİHS** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Any.** : Anayasa
- AnyM İçt.** : Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü
- AnyM** : Anayasa Mahkemesi
- AnyMK** : Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
- B.No:** : Bireysel Başvuru Numarası
- C.** : Cilt
- CMK** : Ceza Muhakemesi Kanunu
- CMKYK** : Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun
- CMUK** : 1412 sy. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
- ÇKK** : Çocuk Koruma Kanunu
- İçtüzük** : Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü
- K.** : Kanun
- m.** : Madde
- Mahkeme Teşkilat Kanunu** : 2004 tarihli 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunda

Mahkeme	: Anayasa Mahkemesi
prg	: Paragraf
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sy.	: Sayılı
TCK	: Türk Ceza Kanunu
vd.	: Ve devamı
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu

KAYNAKÇA

- Atila NALBANT, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru", **AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum**, Ankara, 2010, TAA Yayınları.
- Bahadır KILINÇ, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği (Kısaltma: Karşılaştırmalı Anayasa), **Anayasa Yargısı**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Sayı 25.
- Bahri ÖZTÜRK / Durmuş TEZCAN / Mustafa Ruhan ERDEM / Özge SİRMA / Yasemin F. SAYGILAR / Esra ALAN, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ders Kitabı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009.
- Bahri ÖZTÜRK / Mustafa Ruhan ERDEM, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2007.
- Bülent TANÖR / Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 10. Bası, Beta, İstanbul 2011.
- Caner GÜRÜHÜN, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Ceza Mahkemelerinden Verilen Kararlar Bakımından Değerlendirilmesi", **Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)**, Editör: Sevtap YOKUŞ, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.
- Cem Duran UZUN, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Beklenti ve Riskler**, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), S. 50, Şubat 2012.
- Cumhur ŞAHİN / Neslihan GÖKTÜRK, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2014.
- Cumhur ŞAHİN, **Ceza Muhakemesi Hukuk I**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık.
- Çağcıl Hukuk Sistemlerinde ve Türkiye'de Tutuklama, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Rapor No: 38, İstanbul 2011.
- Ebru KARAMAN, **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Ece GÖZTEPE, **Anayasa Şikâyeti** (Kısaltma: Anayasa Şikâyeti), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 530, Ankara 1989.
- Ece GÖZTEPE, **Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 sayılı Kanun Kapsamında Değer-**

- lendirilmesi** (Kısaltma: Bireysel Başvuru Hakkı), TBB Dergisi, 2011 (95).
- Erdener YURTCAN, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık.
- Erdener YURTCAN, **CMK Şerhi**, 4. Bası, Beta Yayım, İstanbul 2005.
- Erol CİHAN / Feridun YENİSEY, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayım, İstanbul 1997.
- Eylem ÇAKMAZ, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", **Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)**, Editör Sevtap YOKUŞ, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.
- Faruk EREM, **Diyaletik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku**, 6. Baskı, Işın Yayıncılık, Ankara 1986.
- Faruk TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Asil Yayın, Isparta 2016.
- Feridun YENİSEY, **Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Rapor** (yayınlanmadı).
- G. Hande ULUTÜRK, Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Tutuklama Kurumuna Bakış, **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, Beta Yayınları, İstanbul 2014.
- Hakan ATASOY, Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi** (TAAD), Yıl:3, Sayı:9 (20 Nisan 2012).
- Hakan PEKCANITEZ, "Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikayeti", **Anayasa Yargısı**, C. 12, 1995.
- Hamide ZAFER, "Tutuklama Koruma Tedbirine İlişkin Bazı Hususların Bireysel Başvuru Kararları Kapsamında Gözden Geçirilmesi", **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, Beta Yayınları, İstanbul 2014.
- Hasan TUNÇ, Türk Hukukunda Tutuklama Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Hakkı, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Y. 2013, Sa. 1-2,
- Hüseyin EKİNCİ / Musa SAĞLAM, **Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2014.
- Hüseyin EKİNCİ, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak "Başvuru Yollarının Tüketilmesi" Sorunu (Kısaltma: Başvuru Yollarının Tüketilmesi), **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 11, Y. 3, Ekim 2012.

- Kemal BAŞLAR, “Anayasa Yargısında Yeniden Yapılanma”, **Demokrasi Platformu**, Yıl 1, Sayı 2, Bahar 2005.
- Korkut KANADOĞLU, **Anayasa Şikâyeti, Bireysel Başvuru**, “Anayasa Şikayeti”, HUKAB Sempozyum Serisi 1, HUKAB Yayınları.
- Köroğlu KAYA, **Türk Hukukunda Cezai Konularda Bireysel Başvuru Üzerine Anayasa Mahkemesinin Verebileceği Kararlar**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- M. Yavuz SABUNCU / Selin Esen ARNWİNE, **Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli-Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu**, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg21/tbby.pdf, erişim tarihi: 20.12.2014.
- Mesut Bedri ERYILMAZ, **Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.
- Murat AYDIN, **Anayasa Mahkemesinin, Bireysel Başvurular Nedeniyle Verdiği Kararlar Işığında Tutuklamaya Bakış**, http://www.murataydin.name.tr/images/bireysel_basvuru_ve_tutuklama.pdf, erişim tarihi: 01.09.2014.
- Musa SAĞLAM, **Bireylerin Anayasa Mahkemesi’ne Başvurusu (Bir Reform Önerisi)**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 60, Ankara 2005, s.140.
- Musa SAĞLAM, Mukayeseli Hukuk Çerçevesinde Ülkemizde Bireysel Başvuru (6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun), **Prof. Dr. Mehmet Akad’a Armağan**, Der yayınları, İstanbul, 2012.
- Mustafa AVCI, “Yeni Düzenlemelere Göre Tutuklama”, **Hukuki Perspektifler Dergisi**, Sayı: 3, Nisan 2015.
- Mustafa ERDOĞAN, **Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Onion Kitabevi.
- Mustafa KUŞ, “Örnek Uygulamalar Işığında Bireysel Başvuru ve Geleceği”, **Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)**, Editör Sevtap Yokuş, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.
- Nur CENTEL / Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2010.

- Nurullah KUNTER / Feridun YENİSEY / Ayşe NUHOĞLU, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, 15. Bası, İstanbul 2006.
- Osman DOĞRU, **Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İhtüzüğü**, XII Levha Yayınları, İstanbul 2010.
- Özcan ÖZBEY, **Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 2013.
- Öztekin TOSUN, **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Cilt 1, Genel Kısım, 3. Bası, İstanbul 1981.
- Philip KUNING, “Anayasa Şikayeti ve Yargı Sistemi Üzerindeki Etkileri- Almanya Deneyimi”, Çev. Deniz Dursun, Uluslararası Sempozyum, Ankara, 19-20 Mart 2010, **Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim (Türkiye’de Anayasal Değişim Beklentileri)**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, No. 200, Ankara 2011.
- Sami Sezai URAL, **Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.
- Sibel İNCEOĞLU, “Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarının Analizi”, **Anayasa Hukuku Dergisi**, C.3, S.5, Yıl 2014, Legal Yayınevi.
- Turgut CANDAN, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa şikayeti) Konulu Uluslararası Sempozyumun Açılış Konuşması”, **Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)**, HUKAB Yayınları, Ankara 2011.
- Vahit BIÇAK, **Suç Muhakemesi Hukuku**, 3. Baskı, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2013.
- Veli Özer ÖZBEK / Mehmet Nihat KANBUR / Koray DOĞAN / Pınar BACAĞSIZ / İlker TEPE, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.
- Yener ÜNVER / Hakan HAKERİ, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, C. I, C. II, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.

YARARLANILAN İNTERNET SİTELERİ

- <http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/documents/AnayasaDegisikligi.pdf>, erişim tarihi: 25.12.2015.
- http://www.adliscil.adalet.gov.tr/istatistik_2013/ist_tab.htm, erişim tarihi: 20.12.2014.
- <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf>, (Erişim tarihi: 20.10.2014).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf>, (Erişim tarihi: 20.10.2014).

http://www.adliscil.adalet.gov.tr/istatistik_2013/ist_tab.htm, erişim tarihi: 20.12.2014.

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2014).